

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut politologických studií

Jakub Opl

Revoluce jako teoretický problém

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Jakub Opl**
Vedoucí práce: **doc. PhDr. Jan P. Kučera**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

OPL, Jakub. *Revoluce jako teoretický problém*. Praha, 2014. 35 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Jan P. Kučera.

Abstrakt

Bakalářská práce analyzuje téma revolucí, především pak v teoretické rovině. V úvodu je naznačeno, pro jaké události je pojem revoluce užíván a v jakém smyslu s ním autor bude pracovat. V první kapitole je nastíněn vznik slova revoluce v antice a význam, který mu přisuzovali tehdejší myslitelé. Dále je analyzována změna v užívání pojmu v důsledku revoluce v Americe a ve Francii. Druhá kapitola se zaměřuje na první teoretiky revolucí v devatenáctém století, konkrétněji na teorii Karla Marxe, Alexise De Tocqueville a Vladimira Iljiče Lenina. Ve třetí kapitole autor shrnuje vývoj mezi světovými válkami a ve čtvrté je analyzováno studium příčin revolucí v době po druhé světové válce, kdy je revoluce především ve středu pozornosti badatelů z oblasti sociálních věd. Pátá kapitola se zabývá teorií *evropského revolučního procesu* amerického historika Martina Malii. V závěru se autor studie zamýšlí nad tím, jestli je možné určit obecné podmínky vzniku revolučních situací, zda existuje obecný model revoluce a jaký je význam studia revolucí pro současnost.

Abstract

The bachelor thesis analyzes the topic of revolutions, primarily its theoretical use. In introduction, there is explained for which events the word revolution is ordinarily used and in what sense the author of this work uses the term. In first chapter thesis outlines the emergence of the word revolution in ancient times and also understanding of the word by contemporaries. There is also analysis of the shift in using of the word revolution as the result of American and French revolutions. Second chapter aims on first theorists of revolutions in 19th century with focus on Karl Marx, Alexis De Tocqueville and Vladimir Iljič Lenin. In third chapter author summarizes the development of the study of revolutions between world wars and in fourth, there is

analysis of the study of causes of revolutions after World War II. In that time revolutions were in the centre of attention of researchers in the field of social sciences. Fifth chapter deals with European revolutionary process as set forth by Martin Malia. In conclusions, author reflects on the causes of revolutions and if there is one general model including all events ordinarily called revolutions and what is the meaning of the study of revolutions for present.

Klíčová slova

revoluce, teorie, historie, Tocqueville, Marx, Lenin, Malia, Lokomotivy dějin

Keywords

revolution, theory, history, Tocqueville, Marx, Lenin, Malia, History's Locomotives

Rozsah práce: 87 916 znaků/48 NS

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Jakub Opl

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. PhDr. Janu P. Kučerovi za cenné rady a připomínky při psaní této práce.

Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce

Revoluce jako teoretický problém

Bakalářská práce

vypracoval: Jakub Opl

obor a ročník: Politologie a Mezinárodní vztahy, 2. ročník

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jan P. Kučera

Akademický rok: 2012/2013

Úvod:

V této práci bych se chtěl věnovat tématu revolucí, a to především v obecné teoretické rovině. Problémem revolucí se zabývala celá řada autorů, jejichž role je velmi významná pro historický vývoj. Zvláště v posledním století se objevila celá řada autorů, která se zabývala příčinami, typologiemi a vývojovými modely tohoto partikulárního fenoménu. V této práci bych se chtěl primárně zaměřit na dva autory a to Hannah Arendtovou a Martina Malii.

První z nich, Hannah Arendtová, se ve svém díle „*O revoluci*“ zabývá především Velkou francouzskou revolucí a revolucí Americkou. Americkou revolucí zde staví do protikladu k Velké francouzské revoluci, kde jde především o snahu osvobodit se od sociálních nerovností a ne o založení politické svobody spojené s ustanovením trvalých politických institucí a svobodného veřejného prostoru, jak je tomu v případě Americké revoluce.

Druhým stěžejním autorem v této práci bude Martin Malia, který se ve svém díle „*Lokomotivy dějin*“ zabývá fenoménem revoluce. Revoluce, dle jeho názoru, má obrovskou sílu přetvářet dějiny. Pomocí tohoto díla bych chtěl nastínit historický kontext a příčiny revolucí.

Dále se pokusím aplikovat myšlenky Hannah Arendtové a Martina Malii na konkrétní případy revolucí a to Velké francouzské revoluce a Velké říjnové revoluce, které jsou stěžejní právě pro přetváření dějin.

Výzkumné otázky:

- 1) Jaký je význam revoluce?
- 2) Jaké jsou obecné příčiny vzniku revoluce?
- 3) Existuje „základní“ model revoluce?

Předpokládaná metodologie:

Pomocí případové studie se pokusím zmapovat teoretický problém teorie revoluce. V první části práce se nejprve pokusím objasnit samotný pojem revoluce a její význam pro politickou vědu.

Následně nastíním vývoj revolučních myšlenek v historickém kontextu Evropy. V tomto případě budu vycházet především z díla „*Lokomotivy dějin*“ od autora Martina Malii, který se zabývá revoluční tradicí Západního světa. Napříč dějinami od husitského hnutí přes francouzskou revoluci až po socialistické revoluce dvacátého století mapuje historický kontext revolucí.

V druhé části budu komparovat dvě tzv. „Velké“ revoluce a pokusím se identifikovat příčiny vzniku samotných revolucí. Dále se také pokusím zjistit, zda měla Velká francouzská revoluce, která proběhla dříve, vliv na události, které následovaly v Rusku.

Nakonec se pokusím zjistit, jestli lze revoluce typologizovat jako obecný jev. Pokusím se najít shodné a rozdílné prvky, které každou z revolucí spojují nebo naopak odlišují.

Předpokládaná osnova:

- 1) Úvod
- 2) Pojem revoluce
 - a. Vysvětlení pojmu
 - b. Význam revoluce
- 3) Historie
 - a. Historické pozadí formování revolučních myšlenek
 - b. Představitelé
- 4) Příčiny revolucí
 - a. Velká francouzská revoluce
 - b. Velká říjnová socialistická revoluce
 - c. Komparace
 - d. Identifikace příčin
- 5) Teoretická východiska
- 6) Závěr

Předběžný seznam použitých zdrojů:

Monografie:

ARENDOVÁ, Hannah. *O revoluci*. Praha: OIKOYMENH, 2011. 293 s. ISBN 978-80-7298-403-9.

BRINTON, Crane. *The Anatomy of Revoltuion*. Vintage Books USA, 1965. 310 s. ISBN 978-80-3947-004-41

MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin: revoluce a utváření moderního světa*. Brno: CDK, 2009. 427 s. ISBN 978-80-7325-194-9.

TOCQUEVILLE, Alexis D. *Starý režim a revoluce*. Praha : Academia, 2003. 306 s. ISBN 80-200-0980-9

Periodické zdroje:

BERBEROGLU, Berch. The Class Nature of the State and Revolution in Classical Marxist Theory. *Nature, Society & Thought* [online]. 2005, roč. 18, č. 4, s. 535-547. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=54b3b3ff-2828-42fb-b614-59ea8ad4dca4%40sessionmgr12&vid=2&hid=22>.

DAVIES, James C. Toward a Theory of Revolution. *Americal Sociological Review* [online] 1962. Vol. 27, č. 1, s. 5-19. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2089714>.

DESAN, Suzanne. Internationalizing the French Revolution. *French Politics, Culture & Society* [online] 2011. roč. 29, č. 2, s. 137-160. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=4e61119c-3258-47dc-981b-ff71b40d6e18%40sessionmgr104&vid=2&hid=112>.

EISENSTADT, S. N. Frameworks of the great revolutions: culture, social structure, history and human agency. *International Social Science Journal* [online]. 1992, roč. 44, č. 133, s. 385-401. Dostupné z:

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=11acf02c-859a-4349-b55c-27be47036078%40sessionmgr11&vid=2&hid=22>.

FARR, James. Historical Concepts in Political Science: The Case of „Revolution“. *American Journal of Political Science* [online] 1982. Vol. 26, č. 4, s. 688-708.
Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2110968>.

FREEMAN, Michael. Edmund Burke and the Sociology of Revolution. *Political Studies* [online]. 1977, roč. 25, č. 4, s. 459-473.
Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=ad85b0d8-4346-43a1-aa60-91491511fca4%40sessionmgr111&vid=2&hid=22>.

GOTTSCHALK, Louis. Cause of Revolution. *American Journal of Sociology* [online] 1944. vol. 50, č. 1, s. 1-8. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2770336>.

HELLER, Henry. Marx, the French Revolution, and the Spectre of the Bourgeoisie. *Science & Society* [online] 2010, roč. 74, č. 2, s. 184-214.
Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=667b137d-d6fd-4c17-ac04-e17d93536d97%40sessionmgr115&vid=2&hid=112>.

HONIG, B. Declarations of Independence: Arendt and Derrida on the problem of Founding a Republic. *The American Political Science Review* [online]. 1991, vol. 85, č. 1, s. 97-113. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1962880>.

HUNT, Lynn. The Problem of Politics in the French Revolution. *Chinese Studies in History* [online] 2010, roč. 43, č. 3, s. 6-16.
Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d8cdda05-b25b-4119-b758-42f24924270b%40sessionmgr15&vid=2&hid=22>.

KING, Richard H. Hannah Arendt and the Concept of Revolution 1960s. *New Formations* [online]. 2011, č. 71, s. 30-45.
Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=044181aa-79a6-4779-a423-00b0fc61871f%40sessionmgr12&vid=5&hid=112>.

KOLONITSKII, Boris. Russian Historiography of the 1917 Revolution. *History & Memory* [online] 2009, roč. 21, č. 2, s. 34-59. Dostupné z:

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=3a208809-5649-4ec2-bd38-4a5bbc8f177d%40sessionmgr110&vid=2&hid=112>.

NENAROKOV, A. P. The Russian Revolution of 1917-1921: A great revolution or not?. *Russian Studies in History* [online]. 2005, roč. 43, č. 4, s. 72-75. Dostupné z:

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=ee30b6ee-c380-4fbb-9c4f-3148a99b8c3b%40sessionmgr4&vid=2&hid=112>.

SAMAHON, Tuan. Democracy, Violence, and Constitutional Revision in the Shadow of Democratic Revolution Theory. *Denver University Law Review* [online]. 2012, roč. 89, č. 3, s. 735-745. Dostupné z:

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=044181aa-79a6-4779-a423-00b0fc61871f%40sessionmgr12&vid=29&hid=112>.

TANTER, Raymond, MIDLARSKY Manus. A theory of revolution. *The Journal of Conflict Resolution* [online] 1967. Vol. 11, č. 3, s. 264-280. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/172594>.

Obsah

Úvod	3
1. Historie termínu revoluce a jeho chápání do konce 18. století	4
1.1 <i>Geneze pojmu revoluce do Velké francouzské revoluce</i>	4
1.2 <i>Chápání revoluce od Hobbese k Hegelovi</i>	5
2. První badatelé revolucí	7
2.1 <i>Alexis de Tocqueville</i>	8
2.2 <i>Karel Marx</i>	9
2.3 <i>V. I. Lenin</i>	12
2.4 <i>Liberálně-demokratický proud v devatenáctém století</i>	14
3. Vývoj po Velké říjnové socialistické revoluci	15
4. Studium revolucí po druhé světové válce	18
4.1 <i>Studium příčin revolucí v druhé polovině 20. století</i>	19
4.1.1 <i>Teorie „frustrace-agrese“</i>	20
4.1.2 <i>Teorie strukturální „dysfunkce“</i>	20
4.1.3 <i>Charles Tilly</i>	21
4.1.4 <i>Samuel P. Huntington – revoluce jako součást teorie modernizace</i> ..	22
4.2 <i>Od teorie modernizace k socioekonomické třídní analýze</i>	23
4.2.1 <i>Barrington Moore</i>	23
4.2.2 <i>Theda Skocpolová</i>	24
4.2.3 <i>Jack A. Goldstone</i>	25
5. Martin Malia	27
5.1 <i>Evropský revoluční proces</i>	28
5.1.1 <i>Revoluce jako náboženská hereze</i>	28
5.1.2 <i>Klasické atlantické revoluce</i>	29

<i>5.1.3 Usilování o socialistickou revoluci</i>	<i>31</i>
<i>5.2 Kritika Malii.....</i>	<i>32</i>
Závěr.....	34
Summary	35
Použitá literatura	36

Úvod

Svržení Jakuba II. v Anglii 1688, Prohlášení nezávislosti Spojených států amerických 1776, dobytí Bastily roku 1789 ve Francii, dobytí Zimního paláce v Rusku 1917. To samozřejmě nejsou všechny události, které jsou dnes označovány jako revoluce. Znamenaly však svým způsobem zlom v chápání samotného pojmu revoluce jejich současníky. Dnes se hovoří také o průmyslové, vědecké, technologické či sexuální revoluci apod.

Všechny výše zmíněné události znamenaly náhlou a zásadní změnu, ať již ve vládě, myšlení, užívání technologií nebo celé společnosti. Tato práce se však zaměřuje na revoluci jako politickou či celospolečenskou změnu.

Slovo revoluce je vysledovatelné až do antických časů, nicméně v průběhu času se značně změnil jeho význam. V první řadě si proto tato práce klade za cíl popsat, jak se měnil význam slova revoluce a vysvětlit, jak byl pojem užíván v období po revoluci v Americe a Velké francouzské revoluce, kdy došlo k zásadnímu zlomu v jeho chápání.

Hlavním cílem této bakalářské práce je však představit genezi studia revolucí, především pak v teoretické rovině. Protože je literatura na toto téma velmi obsáhlá (dá se říci, že by jen pouhé studium revolucí mohlo být samostatným oborem), nezahrnuje tato studie všechny autory, kteří o revoluci polemizovali. Spíše se jedná o popsání vývoje směrem k chápání revoluce, jak ji popsal americký historik Martin Malia (1924-2004), který se specializoval na studium ruské historie.

V práci jsou představeni autoři, kteří se zabývali studiem revolucí v 19. století. Jejich výběr je dán především tím, jak ovlivnili pozdější teoretiky dvacátého století a dále pak jejich vztahem k Maliovi. Tomu odpovídá i volba autorů ve století dvacátém. Analýzou Maliova díla *Lokomotivy dějin* je pak celá práce uzavřena.

1. Historie termínu revoluce a jeho chápání do konce 18. století

1.1 Geneze pojmu revoluce do Velké francouzské revoluce

Revoluce je slovo, jehož současný moderní význam datujeme teprve do konce osmnáctého století, i když můžeme jeho kořeny vysledovat až do pozdního starověku. V té době bylo z latinského *revolvere*, znamenajícího svinutí či návrat, vytvořeno podstatné jméno *revolutio*. *Revolutio* pak bylo používáno v přírodních vědách a teprve Augustin jej použil v přeneseném smyslu. Po dlouhou dobu pak odpovídalo významově slovům *reformatio* a *restoratio* v náboženství, či *renascita* v umění a literatuře, protože lidé věřili, že jde jen o obnovu dědictví minulosti, a že vše nové, co učinili je vpravdě jen restaurací; jejich pohled směřoval do minulosti.¹ Asi nejvýznamnějšího užití v předmoderní době se slovu *revoluce* dostalo od Koperníka, který jej užil v díle *De revolutionibus orbium coelestium*, a odkazovalo na „pravidelný, zákonům podléhající otáčivý pohyb hvězd.“² Ve stejném významu pak toto slovo užíval i Johannes Kepler a Galileo Galilei, ačkoli Galileův výrok, že „*revoluce zeměkoule, kterou obýváme, způsobují nehody i náhody lidského života*“ bývá někdy interpretován politicky.³

Během sedmnáctého století pak začalo nabývat také politického významu, nicméně si zachovalo svou myšlenku kruhovitosti. Proto byla, přestože v politickém smyslu, revoluce chápána jako synonymum cyklické změny ve vládě. Toho je důkazem i první rebelie moderní doby, široce nazývaná svými současníky *revoluce*, a to anglická revoluce z roku 1688. Tito lidé, stejně jako mnoho pozdějších autorů, učinili, co mohli, aby vylíčili revoluci proti Jakubu II. v souladu s kruhovým modelem, čili jako *restauraci*, návrat k legálnímu systému, který byl narušen tyranským králem. Co chybí ve významu slova *revoluce* i ke konci sedmnáctého století je jakékoli spojení s inovací a inaugurací nového řádu.⁴ Moc se stále cyklicky navracela a proto první událost, označovaná za revoluci, událost, díky které se slovo *revoluce* zapsalo do slovníků

¹ K původu slova nejlépe *Geschichtliche Grundbegriffe: historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Hrsg. von Otto Brunner, Werner Conze, Reinhard Kosseleck, Band 5 (Pro-Sp). Stuttgart: Klett-Cotta, 1994.

² ARENTOVÁ, Hannah. *O revoluci*. Vyd. 1. Přeložil Daniel Štech. Praha: OIKOYMENH, 2011, s. 38-39.

³ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1981, 12.

⁴ ZAGORIN, Perez. Theories of Revolution in Contemporary Historiography. *Political Science Quarterly* [online]. 1973, vol. 88, pp. 26 [cit. 2014-04-07]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2148647>.

„nebyla vůbec chápána jako revoluce, nýbrž jako restaurace monarchistické moci, již se obnovilo její původní oprávnění a sláva.“⁵

O původním významu slova, tedy ve smyslu cyklického návratu, lze pak hovořit ještě v počátcích francouzské i americké revoluce, kdy šlo vlastně o *restauraci* svobody tváří v tvář despotické vládě monarchy či koloniální moci. Nicméně v tomto kontextu za účelem této restaurace se prokázal nezbytným nikoli návrat k předchozímu řádu, leč vytvoření čehosi úplně nového.⁶ A tak došlo k opuštění původního významu slova revoluce, neboť se do srdcí a myslí revolucionářů této doby dostala nová „*představa, že jsou aktéry v procesu, jenž znamená definitivní konec starého řádu a přináší zrod nového světa.*“⁷ Slovo revoluce tedy přestává znamenat cyklickou změnu a začíná označovat něco, co „*od základu mění dosavadní stav*“ a začíná být užíváno „*ve smyslu pronikavé, víceméně násilné a poměrně náhlé změny*“ a to jak v politické oblasti, tak ve smyslu společenských vztahů.⁸ K tomuto došlo ve dvou fázích a to zaprvé v americké revoluci, která byla ukončena prohlášením nezávislosti a uznáním vytvoření něčeho ve světové historii naprosto bezprecedentního. Toto uznání bylo založeno na víře ve vytvoření nového⁹ světa pro „*boží vyvolené*“ a bylo posíleno o pár let později ve Francii svržením tyranie, což z americké revoluce učinilo „*první díl série, která jednoho dne měla osvobodit svět.*“¹⁰

1.2 Chápání revoluce od Hobbese k Hegelovi¹¹

Thomas Hobbes se zmínil o anglické revoluci v původním významu slova revoluce. Revoluci chápal jako restauraci. Francouzský historik Vertot upřesnil, že o revoluci se jedná v případě, kdy jde o zdařilý převrat, nezdařilý je pak revoltou. O revoluci jde pouze tehdy, když je uskutečněna nebo alespoň vedena šlechtou. Podle Montesquieua dochází k revolucím jen ve státech s despotickou vládou, v konstitučních

⁵ ARENDOVÁ, Hannah. *O revoluci*. cit. d., s. 39.

⁶ BUCKLER, Steve. *Hannah Arendt and political theory: challenging the tradition* [online]. Edinburgh: Edinburgh University Press, c2011, pp. 106 [cit. 2014-04-06]. ISBN 07-486-3902-0. Dostupný z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10478316>.

⁷ ARENDOVÁ, Hannah. *O revoluci*. cit. d., s. 39

⁸ KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce*. Vyd. 1. Doslov Vítězslav Velimský. Praha: Naše vojsko, 1992, s. 9.

⁹ Arendtová často vyzdvihuje relaci novosti a revoluce. V tomto ohledu zmiňuje, že jak Galileo, tak vědci a filosofové sedmnáctého století „*zdůrazňovali absolutní novost svých objevů.*“ ARENDOVÁ, Hannah. *O revoluci*. cit. d., s. 42.

¹⁰ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. Revoluce a utváření moderního světa. 1. vyd. Překlad Marek Pavka. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2009, s. 382.

¹¹ V této části vycházím především z práce českého historika Miroslava Hrocha *Buržoazní revoluce v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1981, 472 s.

monarchiích se jedná o občanské války.¹² Voltair pak rozšířil užití slova revoluce také do říše přírody a myšlenek a začal hovořit o *revoluci ducha*, která měla přinést změnu od základu a obrátit svět k rozumu v osvícenství. Jean Jacques Rousseau měl podobnou představu jako Voltair, rozšířil ji však do minulosti a označil revoluci za nositelku pokroku; přišel s jejím kladným hodnocením. Schiller taktéž hodnotil revoluce kladně, ale viděl revoluci jako změnu, která, mimo pokroku, přináší také svobodu.

Za francouzské revoluce získala Voltariova *revoluce ducha* širší význam, který se vztahoval ke změně celé společnosti. Francouzská revoluce se stala novým druhem převratu, ve kterém byla moc uchopena lidem. Stala se základem pro novou spravedlivou společnost. Condorcet započal rozlišovat mezi dvěma typy a to revolucí ducha, jež je nositelkou pokroku a revolucemi, které způsobují mimo pokroku také rozvrat. Podle Thomase Payna získal termín revoluce nový význam během událostí v Americe a Francii. Payne pozvedá revoluce oproti obyčejným změnám ve vládě.¹³ Edmund Burke přirovnával francouzskou revoluci k událostem v Anglii v letech 1640-1660, ale odmítal její srovnání s událostmi roku 1688. Z jeho konzervativního hlediska mu francouzská revoluce svým násilím davu připomínala spíše ničivou občanskou válku.¹⁴ J. G. Herder nejprve označoval revoluce jako nutné a užitečné jevy a obrat k lepší formě státního zřízení, nicméně revoluční teror ve Francii jej vyděsil a tak francouzskou revoluci viděl nadále jako jedinečnou událost. Pro Saula Aschera byla revoluce jediným možným způsobem, kterým se lze zbavit zla uvnitř společnosti. Tento publicista byl jedním z prvních, kdo tvrdil, že revoluce je analyzovatelná jako přírodní objektivní proces. Jeden z prvních pokusů o určení obecných příčin revolucí a nalezení případů porovnatelných s tou francouzskou byl pak učiněn René Chateaubriandem. Ten z pojmu revoluce vynechal všechny akce, které nezpůsobily změnu vládního systému a vztáhnul tak pojem revoluce na pouhých sedm takových zvrátů.

Pokud bychom hledali mezník, kdy se začal projevovat zájem o definici revolucí a podmínek za jakých tyto fenomény vznikaly, byla by jím jistě francouzská revoluce.

¹² Montesquieu nepřikládal revolučnímu odporu proti despotické vládě žádný historický smysl. Viz. LOEWENSTEIN, Bedřich. *Víra v pokrok: dějiny jedné evropské ideje*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenth, 2009, s. 195.

¹³ Zároveň však navrhoval, aby se pro francouzskou a americkou revoluci používalo označení *kontrarevoluce*. To podle Arendtové „výstižně dokládá, jak drahá byla hlavám a srdcím revolucionářů myšlenka na návrat k původním poměrům, tedy na restauraci.“ Viz. ARENDTOVÁ, Hannah. *O revoluci*. cit. d., s. 39

¹⁴ Burke předpokládal, že jedním z důsledků revoluce jsou další revoluce. Obával se, že se francouzská revoluce rozšíří do Británie. Viz. FREEMAN, Michael. Edmund Burke and the Theory of Revolution. *Political Theory* [online]. 1978, vol. 6, no. 3, pp. 277-297 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/190806>.

Je patrné, že se v této době formují první rozdílné názory. Zjednodušeně se dá říci, že se na jedné straně odehrávala jasná oslava revoluce, na straně druhé odmítání této revoluční změny. Nejdůležitější změnou, kterou francouzská revoluce přinesla, však byla změna v chápání revoluce směrem k historické nutnosti. V tomto smyslu hovořil Hegel o dialektickém pohybu historie a jeho nevyhnutelnosti. Revoluce pro něj byla částí systému historických proměn světa, kde dochází k lidskému pokroku a jejím kladem¹⁵ bylo osvobození osob a majetku a negativem obětování individua revolučním zájmům.¹⁶ Ačkoli Hegel chápal francouzskou revoluci jako světovou událost a hodnotil ji jako oprávněnou¹⁷, byl nakonec nucen odmítnout revoluční ideu všeobecné svobody a práva: „*Všeobecná svoboda nemůže tedy stvořit žádné kladné dílo ani čin; zůstává jí pouze záporné konání: je to pouhý běs zanikání.*“¹⁸ Důležitou osobností se stal především kvůli svému vlivu na revolucionáře devatenáctého a dvacátého století, kteří nenásledovali pouze události francouzské revoluce, ale stali se vykonavateli dějin a historické nutnosti.¹⁹

2. První badatelé revolucí

V devatenáctém století byla revoluce chápána především jako politický fenomén a znamenala „*svržení absolutní monarchie založené na božském právu ve jménu svobody a práv jednotlivce (včetně práva na vlastnictví), vládu práva a zastupitelskou vládu.*“²⁰ Tak byly události let 1640-1660 v Anglii spíše občanskou válkou a anglická cesta za svobodou byla spíše nerevoluční. Naproti tomu revoluce v Americe „*usilovala v zásadě o svobodu*“, a protože byla zároveň válkou za

¹⁵ Podle Hegela francouzská revoluce odklidila anarchické množství zastaralých sociálních a politických institucí a ponechala nejpokročilejším morálním a politickým tendencím v Evropě osvojit si konkrétní podobu. Ve Francii došlo ke zrušení ke zrušení šlechtických výsad a libovůle královské moci a na jejich místo byla dosazena sociální rovnost a ústavní, reprezentativní vláda. Nesena Napoleonovou armádou do střední Evropy, revoluce vedla k odstranění skomírající říše a zbytků feudálních privilegií a otroctví, což pomohlo zřízení racionálních právních kodexů, svobody vlastnictví a osob a rovný přístup ke státní službě. Viz. MAH Harold. *The French Revolution and the Problem of German Modernity: Hegel, Heine, and Marx. New German Critique* [online]. 1990, no. 50, pp. 4 [cit. 2014-04-20] Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/488208>.

¹⁶ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1981. s. 12-22.

¹⁷ KUDRNA, Jaroslav. K Hegelovým přednáškám o filozofii světových dějin. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* [online]. 1988, roč. 37, č. 35, s. 117 [cit. 2014-05-15]. Available from: <http://hdl.handle.net/11222.digilib/102490>.

¹⁸ HEGEL, Georg F. W. *Fenomenologie ducha*. Vyd. 1. Praha: Československá akademie věd, 2009. s. 371.

¹⁹ Viz. ARENDOVÁ, Hannah. *O revoluci*. cit. d., s. 49-50.

²⁰ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 383.

nezávislost, byla ukončena „*institucionalizací nové národní svobody v ústavě 1787.*“²¹ Ve Francii došlo k otevření cesty něčemu většímu než jen politické změny. Už samotné heslo²² francouzské revoluce ukázalo, že revoluční potenciál jen tak nevyumizí a poprvé došlo k úplnému rozchodu se starým režimem. Francouzská revoluce rozdělila národ na další jedno a půl století a „*vygenerovala to, co můžeme nazvat jako proto-vědu revoluce jako takové.*“²³ Až do roku 1848 tedy můžeme revoluci chápat jako politické osvobození.

2.1 Alexis de Tocqueville

Mezi první badatele v oboru revolucí v devatenáctém století patří Alexis de Tocqueville, který se sice nestal přímo klasikem tohoto nově vznikajícího oboru, ale „*svým důkladným studiem společností, vyznávajících nové hodnoty a vytvářejících nové struktury, a svým pochopením jejich problematiky položil základy k odbornému studiu revolučního procesu v jeho širších souvislostech.*“²⁴ Revoluce byla produktem obecných příčin, které jsou dotlačeny za únosnou mez lokálními příčinami. Podle Tocquevillova názoru proběhly revoluce dvě. První odhalila své kulminující vítězství ještě před prvním setkáním Generálních stavů v roce 1789 a ukazuje, že *Velká revoluce* neměla teprve nastat, ale již proběhla předtím. Zdá se, že je *Velká revoluce* přirozeným důsledkem onoho sociálního řádu, který se tolik snažila zničit. Byla to revoluce zájmů a idejí, společnosti a jazyka, a která měla patrný vliv na francouzskou revoluci, i když nebyla její součástí. Ona druhá revoluce, o které Tocqueville mluví, začala někdy mezi svoláním Generálních stavů a jejich volbou roku 1789. Tato revoluce pak zrodila nový sociální řád. Byla to právě francouzská revoluce, která dotlačila ideje a cítění Francouzů k rozvrácení společnosti.²⁵ Tocqueville byl přesvědčen o neodvratnosti změn, ale tvrdil, že nemusely být nutně spjaty s revolucí. Revoluce „*byla pouze násilným a rychlým procesem, který připojil politický stav ke stavu sociálnímu, činy k idejím a zákony k mravům.*“²⁶

Nejvýznamnější je Tocquevillovo oddělení *totální revoluce* od dílčích revolucí. Rozlišoval mezi politickou, sociální a náboženskou revolucí, kdy první mění kvalitu

²¹ tamtéž, s. 383-384.

²² *Liberté, égalité, fraternité.* – Svoboda, rovnost, bratrství.

²³ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin.* cit. d., s. 385.

²⁴ KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce.* cit. d., s. 13.

²⁵ KAHAN, Alan. Tocqueville's Two Revolutions. *Journal of the History of Ideas* [online]. 1985, vol. 46, no. 4, pp. 585-588 [cit. 2014-04-28]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2709547>

²⁶ TOCQUEVILLE, Alexis. *Starý režim a revoluce.* Vyd. 1. Praha: Academia, 2003. s. 44.

politického režimu, druhá symbolizuje nahrazení vládnoucí třídy jinou třídou a třetí charakterizuje změna v náboženské sféře. Totální revoluce je pak syntézou všech výše jmenovaných. Nejdůležitější příčinou²⁷ revoluce pak byl „rozpor mezi *politickým a sociálním systémem dané země*“, který lze odstranit „*postupně nebo násilím*.“²⁸

Tocqueville odmítal, že by se revoluční proces jako takový mohl zastavit roku 1830 ustavením konstituční monarchie a pomocí komparace s Anglií, později Německem a nakonec Amerikou zkoumal, proč revoluce započala právě ve Francii: „*Každý z těchto tří národů mi [Tocquevillovi] pomáhal lépe porozumět oběma druhým*.“²⁹ Pomocí tohoto přístupu dokázal určit proměnnou, která byla výjimečná pro francouzský případ, nadměrnou centralizaci starého režimu. Tento jeho přístup poprvé vedl k „*systematizaci srovnávacího přístupu*.“³⁰ Jeho pozdější výzkum demokratického rovnostářství v Americe ukázal, že „*trend směrem k demokratické rovnosti [je] nevyhnutelný*“ a tak částečně předvídal „*že bouře vyvolaná rokem 1789 ještě neutichla*.“³¹ Od pojetí revoluce jako „*politického osvobození*“ dochází k přechodu k pojetí revoluce „*jako prostředku k dosažení sociální rovnosti*.“³²

2.2 Karel Marx³³

Mezi roky 1830-1848 se vyvinula myšlenka socialismu a původní záměr revolučního úsilí, tedy snaha ustavit svobodu, byl nahrazen snahou o založení sociální rovnosti.³⁴ Marx správně došel k názoru, že revolucionáři ve Francii opustili myšlenku založení svobody, protože nebyli schopni vyřešit existenci chudoby. Události ve Francii mu ukázaly, že chudoba může být ohromnou politickou silou a že ji nelze sloučit se svobodou. Marx vnesl do ekonomie politično. Protože se ekonomický řád opíral o politickou moc, bylo možné jej svrhnout s pomocí politických prostředků. Marx přesvědčil chudé, že chudoba je politický (nikoli tedy přirozený) fenomén, který je

²⁷ Podle Platóna je jakýkoli převrat produktem chudoby, podobný názor pak zastával i Aristoteles. Tocqueville proti tomu argumentuje tím, že francouzští rolníci před francouzskou revolucí požívali značně vyššího stupně ekonomické nezávislosti než rolníci ve zbytku Evropy. Bylo to právě kvůli nezávislosti a bezpečí takto nabytých, že se zbývající prvky feudalismu ve francouzské společnosti zdály opovrženímhodné. TANTER, Raymond, MIDLARDSKY, Manus. A Theory of Revolution. The Journal of Conflict Resolution [online]. 1967, vol. 11, no. 3, pp. 269 [cit. 2014-04-09]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/172594>.

²⁸ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 23.

²⁹ TOCQUEVILLE, Alexis. *Starý režim a revoluce*. cit. d., s. 67.

³⁰ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 387.

³¹ tamtéž, s. 389.

³² tamtéž.

³³ Velmi praktický výbor Marxových myšlenek o revoluci viz. MARX, Karel. *Myšlenky o státu a revoluci*. Praha: Mladá fronta, 1971.

³⁴ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 389.

vyprodukován násilím; proto se mohlo cílem revoluce stát osvobození od nedostatku.³⁵ Jinými slovy „na úrovni politické...Marx nutnosti³⁶ obětoval svobodu.“³⁷

Marx se nejprve zabýval vztahem mezi sociální a politickou revolucí a došel k závěru, že „Každá revoluce rozkládá starou společnost; potud je sociální. Každá revoluce svrhává starou moc; potud je politická.“³⁸ Později hovoří obecněji o konfliktu mezi výrobními vztahy a výrobními silami a přisuzuje mu zásluhu na vzniku všech kolizí v historii. Když potom hlouběji studuje revoluce (společně s Engelsem), myslí tím revoluci jako politický proces.³⁹

Marxovo studium revolucí dosáhlo vrcholu roku 1848. Jeho snahou bylo zjistit, jak lze dosáhnout revoluce v Německu, protože právě tam měla kulminovat revoluce započatá roku 1789 ve Francii.⁴⁰ Proč v Německu?

„K Německu obracejí komunisté svou hlavní pozornost, protože Německo stojí na prahu buržoazní revoluce a provede tento převrat za pokročilejších podmínek evropské civilizace vůbec a s mnohem vyspělejší proletariátem, než tomu bylo v Anglii 17. a ve Francii 18. století. Německá buržoazní revoluce může být tedy jen bezprostřední předehrou proletářské revoluce.“⁴¹

Z Marxovy a Engelsovy korespondence je patrné, že dávali přednost praxi před teorií; teorie pro ně představovala spíše prostředek k přípravě lidu na revoluci.⁴² Považovali se za opravdové revolucionáře, kteří byli předurčení k aktivní roli a byli si jistí, že je očekávaná revoluční vlna vynese k jejich cílům, a to jak osobním tak teoretickým.⁴³

Marx rozlišoval buržoazní a proletářskou revoluci. Obě znamenají důležitý zvrat, každá z nich v jiném rozsahu, a svých cílů dosahují odlišným způsobem. Buržoazní revoluce (např. revoluce v 18. století) „se rychle ženou od úspěchu k úspěchu, jeden dramatický efekt překonává druhý...každý den je prodchnut extází“,

³⁵ ARENDOVÁ, Hannah. *O revoluci*. cit. d., s. 57-60.

³⁶ Engels definoval revoluční zvrat jako „skok lidstva z říše nutnosti do říše svobody.“ ČERMÁK, Vladimír. *Otázka demokracie*. cit. d., s. 78.

³⁷ ARENDOVÁ, Hannah. *O revoluci*. cit. d., s. 60.

³⁸ MARX, Karel. *Myšlenky o státu a revoluci*. cit. d., s. 25.

³⁹ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 24-25.

⁴⁰ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 389.

⁴¹ MARX Karel, ENGELS, Bedřich. *Manifest komunistické strany*. Vyd. 10. Překlad Ladislav Štol. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 43.

⁴² Podle Marxe měl filosof vykládat, ale i přetvářet svět; to bylo i cílem jeho teorie. KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce*. cit. d., s. 24

⁴³ HAMMEN, Oscar J. Alienation, Communism, and Revolution in the Marx-Engels Briefwechsel. *Journal of the History of Ideas* [online]. 1972, vol. 33, no. 1, pp. 86 [cit. 2014-04-29]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2709058>.

nicméně neměly dlouhé trvání a nepodařilo se jim upevnit změny, jichž dosáhly, neboť společnost nebyla na tyto změny ještě připravena.⁴⁴ Na druhé straně proletářské revoluce (revoluce v 19. století) „*neustále samy sebe kritizují, ustavičně přerušují svůj vlastní průběh, vracejí se k tomu, co se zdá už splněno, aby znovu začaly od začátku, s ukrutnou důkladností se posmívají polovičitostem, slabinám a ubohostem svých prvních pokusů, zdá se, jako by svého protivníka srážely jen proto, aby nasál ze země nové síly a znovu se před nimi vztyčil ještě obrovitěji, znovu a znovu couvají před neurčitou nesmírností svých vlastních cílů.*“⁴⁵ Díky zkušenostem z let 1848-1849 mohli Marx s Engelsem předpovědět, že s příští ekonomickou krizí přijde i ta politická - proletářská. Dějiny jim však daly za pravdu pouze v ekonomické rovině. Spojením praxe a teorie vypracovali hlubší analýzu revolučního procesu a došli k závěru, že tento proces je tvořen dvěma částmi - politickou a sociální - přičemž porážka té první nemůže zvrátit vítězství té druhé.⁴⁶ Kdy nastává éra sociální revoluce, Marx výstižně shrnul v předmluvě Ke kritice politické ekonomie: „*Na jistém stupni svého vývoje se materiální výrobní síly společnosti dostávají do rozporu s existujícími výrobními vztahy nebo – což je jen právní výraz toho – s vlastnickými vztahy, uvnitř nichž se dosud pohybovaly. Zforem vývoje výrobních sil se tyto vztahy proměňují v jejich pouta. Nastává pak epocha sociální revoluce.*“⁴⁷

Základem Marxovy vize revoluce je analýza příznaků *odcizení* člověka. K politické revoluci je třeba, aby *osvoboditelská* třída probudila v sobě a masách revoluční nadšení a její zájmy musí splývat se zájmy celé společnosti; musí dojít také k syntéze oné třídy se zbytkem společnosti a musí sama sebe chápat a být ostatními chápána jako reprezentující celou tuto společnost.⁴⁸ Touto osvoboditelskou třídou je proletariát, protože „*ze všech tříd, které dnes stojí proti buržoazii, je skutečně revoluční třídou jen proletariát. Ostatní třídy s vývojem velkého průmyslu upadají a zanikají, proletariát je však jeho nejvlastnějším produktem.*“⁴⁹

Požadavkem proletariátu je zrušení soukromého vlastnictví; zrušením soukromého vlastnictví má dojít k rozpadu dosavadního řádu.⁵⁰ Proletariát by měl odebrat veškerý kapitál buržoazie, vše vložit do rukou státu ztělesněného

⁴⁴ MARX, Karel. *Myšlenky o státu a revoluci*. cit. d., s. 35.

⁴⁵ tamtéž.

⁴⁶ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 25-28.

⁴⁷ MARX, Karel. *Myšlenky o státu a revoluci*. cit. d., s. 71.

⁴⁸ ČERMÁK, Vladimír. *Otázka demokracie*. cit. d., s. 77.

⁴⁹ MARX, Karel. *Myšlenky o státu a revoluci*. cit. d., s. 16.

⁵⁰ ČERMÁK, Vladimír. *Otázka demokracie*. cit. d., s. 78-79.

organizovaným proletariátem a následně navýšit počet výrobních sil. Marxovým cílem je odstranění třídního boje, k čemuž má dojít skrze uchopení moci sjednoceným proletariátem, následovaným násilným odstraněním starých výrobních vztahů.⁵¹ Výsledkem by pak měla být beztřídní společnost⁵², kde „*svobodný rozvoj každého je podmínkou svobodného rozvoje všech.*“⁵³ V takové společnosti již nedochází k revolucím a neexistují ani dějiny. Západní státy, ve kterých již proběhla buržoazní revoluce, však byly vůči Marxově teorii spíše nepřátelské a ta se tak dostává do hledáčku zaostalých společností, kde dochází k jejímu zneužití v totalitární podobě.⁵⁴

2.3 V. I. Lenin

Vladimír Iljič Lenin samozřejmě nebyl prvním⁵⁵, kdo se považoval za pokračovatele Marxe. Pro tuto práci je však zajímavý proto, že ačkoli byl teoretikem revoluce, svoji teorii mohl (a také tak učinil) prosadit v praxi.

Podobně jako Marx s Engelsem se v zásadě zajímal především o přípravu proletářské revoluce. Oproti Francii neproběhla v Rusku buržoazní revoluce, což si Lenin vykládal tím, že dojde k revoluci socialistické, kde hnací silou bude proletariát spojený s chudým rolnictvem; nikoli tedy buržoazie.⁵⁶ „*Ohromná většina rolnictva v každé kapitalistické zemi, kde je vůbec rolnictvo (a takových kapitalistických zemí je drtivá většina), je utlačována vládou a přeje si její svržení...Provést to může jen proletariát, a jakmile tak učiní, dělá zároveň krok k socialistickému přebudování státu.*“⁵⁷

Když v Rusku došlo k revoluci roku 1905, Lenin mluvil o *buržoazně demokratické revoluci*. Tento termín však používal také v obecnějším smyslu. Buržoazní, protože se jedná o revoluci nepřekračující rámec kapitalistického zřízení.

⁵¹ MARX, Karel. *Myšlenky o státu a revoluci*. cit. d., s. 179-180.

⁵² Jak se postupně vše dostává do vlastnictví veřejnosti, mzda přestává hrát jakoukoli roli, a tak i proletariát ztrácí svůj třídní charakter. Zánikem proletariátu dochází k zániku všech tříd. Viz. HAUSER, Michael. *Prolegomena k filosofii současnosti*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2007, s. 76.

⁵³ MARX, Karel. *Myšlenky o státu a revoluci*. cit. d., s. 180.

⁵⁴ ČERMÁK, Vladimír. *Otázka demokracie*. cit. d., s. 78.

⁵⁵ Můžeme zmínit například P. N. Tkačeva, jenž byl prvním Rusem, který zmínil Marxovo jméno v ruském tisku a citoval z jeho prací. Již koncem 60. let vyvinul teorii, že Rusko může přeskóčit kapitalistickou fázi socioekonomického vývoje a postupovat přímo k socialismu pomocí „*historického skoku*“. Podobnou myšlenku později zastával také Leninův současník Leon Trotsky, když argumentoval, že Rusko může přeskóčit fázi v marxistickém schématu vývoje a revoluce. Viz. THEEN, Rolf H. W. *The Idea of the Revolutionary State: Tkachev, Trotsky, Lenin*. *Russian Review* [online]. 1972, vol. 31, no. 4, pp. 391 [cit. 2014-05-03]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/127938>.

⁵⁶ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 29.

⁵⁷ LENIN, Vladimír Iljič. *Stát a revoluce: marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci*. Vyd. 1. Praha: Otakar II., 2000, s. 73.

Demokratický prvek v tomto označení představuje složku silně protifeudální a vyjadřuje cíl revoluce – demokracii; je jím taktéž myšlena revoluce zdola⁵⁸, a tím pádem je i základem budoucího vývoje k revoluci socialistické.

Největším teoretickým přínosem Lenina bylo přerůstání z buržoazní revoluce v revoluci proletářskou. Jak je z této teorie dále zřejmé, demokratický prvek tvoří jakýsi most mezi těmito revolucemi. V Leninově revolučním cyklu, sestávajícím ze tří fází nejprve dochází k odstranění feudalismu a na jeho místě je liberální buržoazií zřízena ústavní vláda. Následně je svržena feudální moc a jsou odstraněny třídy, které ji podporují. To se děje pod dohledem maloburžoazní inteligence, spojené s rolnictvem a proletariátem. V poslední fázi pak dochází ke svržení buržoazie a její nahrazení vládou proletariátu. Specifickým prvkem buržoazní revoluce u Lenina je pak především rolnictvo, jehož plné osvobození představovalo nutný element úspěšného ukončení revoluce. U Lenina je nutné zmínit *revoluční situaci*, která je vyjádřena třemi objektivními charakteristikami. Je nutné, aby vládnoucí třída nebyla schopna dále vládnout, čímž je připravena cesta pro projevy nespokojenosti u ovládaných. Druhým předpoklad spočívá v tom, že obyvatelstvo strádá více, než je obvyklé pro daný systém. Poslední znak pak vychází z dvou předchozích; masy začínají aktivně vystupovat proti režimu, protože již odmítají snášet více vykořisťování. K vyhocení k revoluci je však třeba ještě subjektivní faktor, ztělesněný připraveností oné masy k revoluční akci.⁵⁹

Ačkoli Lenin navázal na myšlenky Marxe zdůrazněním revoluční role proletariátu, v praxi si je upravil⁶⁰ pro svou politickou strategii. K osvobození vykořisťované třídy nemůže dojít jinak než násilnou revolucí a zničením státního aparátu původní panující třídy.⁶¹ I když si Lenin Marxovu představu o historické úloze proletariátu rozšířil o nové prvky, základ zůstává nezměněn. Proletariát je předurčen na

⁵⁸ Pomocí kategorizace ohniska revoluce lze rozlišovat revoluci *zdola* (provedena ovládanými), *shora* (provedena vládnoucí vrstvou). Lze také mluvit o revoluci *zvenku*, kdy se ohnisko nachází mimo onu společnost, ve které k revoluci dochází. Viz např. KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce*. cit. d., s. 17.

⁵⁹ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 30-36.

⁶⁰ Základním rozparem marxismu je, že se jedná o neuskutečnitelnou myšlenku, a proto autoři, kteří z Marxe vycházeli, museli mezi některými prvky jeho teorie volit. Tak si například Bernstein zvolil logiku dějin a směřoval ke státu blahobytu, což maximálně potopilo marxismus tím, že ve státě blahobytu není třeba žádné revoluční doktríny. Kautsky věřil, že logika dějin ukáže, že k Marxovu cíli lze dojít demokratickými prostředky, a jeho následovníci jsou označováni za revizionisty. Viz. MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 329.

⁶¹ Lenin to zdůvodňuje tvrzením, že podle Marxe „*stát vzniká tam, tehdy a potud, kde, kdy a pokud nemohou být třídní rozpory objektivně smířeny*“ a odmítá „*kautskistické překrucování*“, které prý „*přehlídí*“ nebo „*zastírá*“ fakt „*že osvobození utlačené třídy je nemožné nejen bez násilné revoluce, nýbrž i bez zničení toho aparátu státní moci, který byl vytvořen panující třídou.*“ Viz. LENIN, Vladimír Il'jič. *Stát a revoluce: marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci*. Vyd. 1. Praha: Otakar II., 2000, s. 45-46.

základě jeho úlohy v ekonomice. Oproti Marxovi, který mluvil o svobodě, je u Lenina patrná „*chladná kalkulace, v níž nejde o nic víc, než o stanovení exaktních podmínek k dosažení politického panství a v níž také s proletariátem je počítáno jako s pouhým objektem správy a řízení.*“⁶² Díky Leninovi získalo hnutí komunistů systém, jehož jediným cílem bylo dosažení politického monopolu bolševiky. Sama revoluce roku 1917 pak byla výsledkem strategie Leninovy strany⁶³, která sice měla za cíl odstranění starého diktátu, ale také jeho nahrazení diktátem jedné strany. K odstranění starého režimu pak pomohla jeho zkaženost, která podporovala nevyhnutelnost změny, neschopnost demokratických sil postavit se agresi totality a nakonec masy, které ochotně pomohli odstranit vládu jen na základě příslibu lepších časů. Bolševická revoluce ovšem učinila konec všem možnostem pro rozvoj otevřené společnosti (jestli skutečně nějaké existovaly) a dala průchod násilí páchanému na milionech a k lidským ztrátám neskutečného rozsahu, ať již Rusů či jiných národů (vtahovaných do sovětské sféry). Nakonec se tak proletariát - původně hnací síla revoluce, která měla být osvobozena⁶⁴ – stal jen loutkou poslušnou režimu.⁶⁵ Výsledek Leninovy revoluce zdá se „*naplněním a zradou Marxovy vize: neboť aplikace marxistického instrumentálního programu byla v praxi zradou morálního ideálu společenské spravedlnosti, kterým byl systém původně prodchnut.*“⁶⁶

2.4 Liberálně-demokratický proud v devatenáctém století

V době kdy se marxisté či socialisté pokoušeli rozvíjet své teorie, aby je následně mohli využít v praxi, západní liberálně-demokratický proud autorů dával přednost psaní dějin revolucí a jejich kladnému hodnocení. Doménou historiků byla hluboká a konkrétní faktografie. Jedna z takových prací vznikla na základě přednášek A. H. Springera na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v letech 1848 a 1849. Tento

⁶² ČERMÁK, Vladimír. *Otázka demokracie*. cit. d., s. 80.

⁶³ V reakci na rady některých soudruhů dělníkům, aby zůstali jen u hospodářských požadavků, vytvořil Lenin svou teorii avantgardní strany. Pomocí této teorie obešel problém chybějícího revolučního vědomí u dělníků. Tvrdil, že proletariát musí být informován a veden, a to právě inteligencí jeho strany profesionálních revolucionářů. MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 328. Za svůj model organizace strany byl kritizován například Rosou Luxemburgovou. K debatě o nerevolučním proletariátu mezi Leninem a Luxemburgovou viz. ELLIOTT, Charles, F. Lenin, Rosa Luxemburg and the Dilemma of the Non-Revolutionary Proletariat. *Midwest Journal of Political Science*, vol. 9, no. 4, 1964. s. 327-338. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2109232>. 23. 4.

⁶⁴ Arendtová podotýká, že Leninovým záměrem bylo původně dosáhnout osvobození od chudoby (skrže elektrifikací) a ustavení svobody (pomocí sovětů). Na základě přesvědčení o nekompetentnosti národu v zaostalé zemi o ustavení svobody v politických podmínkách však došel k závěru, že „*není možné současně zvítězit nad chudobou a založit svobodu.*“ ARENDTOVÁ, Hannah. *O revoluci*. cit. d., s. 60-61.

⁶⁵ ČERMÁK, Vladimír. *Otázka demokracie*. cit. d., s. 79-82.

⁶⁶ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 311.

historický proud pak převažuje většinu devatenáctého století víceméně do Pařížské komuny 1870, zatímco o teorii revolucí se zajímají spíše jiné vědní obory.⁶⁷ Výjimkou je Hyppolite Tain, který smysl revoluce obrátil a vylíčil ji jako „*utrpení vládnoucích a vzdělaných vrstev*.“⁶⁸

Koncem století se začínají znovu objevovat staré protirevoluční myšlenky (analýza revolucí z pohledu kriminalistické antropologie či z náboženského úhlu pohledu). Stěžejním dílem záporného hodnocení revoluce je práce Gustava Le Bona. Le Bon předpokládá, že revoluce je typickým příkladem akce davu, kdy jedinec nejedná samovolně, ale podle psychologie davu, čímž je zbaven pocitu viny a aktivně se podílí na revoluci využitím pouze instinktů boje a zabíjení. Pro Ellwooda byla revoluce výbušným hnutím, které mění formu vlády a hospodářské uspořádání. Jako důsledek viděl přesun moci z jedné třídy na druhou. Příčiny pak hledal v sociální psychologii a k revoluci podle něj dochází, když vládnoucí třída nedokáže změnit ukotvené sociální zvyklost.⁶⁹ Revoluce tudíž „*není nutná tam, kde vláda je schopná pružně přizpůsobovat společenské formy novým obsahům*.“⁷⁰ Pareto i Michels zdůraznili elitářský obsah revolucí. Podle Pareta revoluce vznikají kvůli poruchám v koloběhu elit, důsledkem je však jejich pouhá výměna. Michels zase věřil, že se vývoj musí ubírat oligarchickým směrem, protože demokracie v určitém stádiu svého vývoje začne upadat.⁷¹ „*Demokracie se vždy stává podobnou vládě, proti které kdysi vytáhla do boje*.“⁷²

3. Vývoj po Velké říjnové socialistické revoluci

Jak již bylo řečeno, studium revolucí po událostech Velké francouzské revoluce bylo založeno právě na jejím obraze. Celé devatenácté století pak bylo plné očekávání dalšího revolučního výbuchu (1830, 1848, 1870). Po Velké říjnové socialistické revoluci v Rusku roku 1917 došlo ke změně situace. Také v této revoluci měly francouzské události svou úlohu, nicméně její důsledky daly „*nové podněty teoretickým úvahám*.“⁷³ Události v Rusku vedly k tomu, že svět byl rozdělen na dva proti sobě stojící bloky – socialistický a liberálně-demokratický. Revoluce, které se pak odehrály ve 20. století, se prakticky všechny profilovaly jako socialistické, což vedlo k přesunutí

⁶⁷ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 37.

⁶⁸ tamtéž, s. 38.

⁶⁹ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 38-41.

⁷⁰ tamtéž, s. 41.

⁷¹ ČERMÁK, Vladimír. *Otázka demokracie*. cit. d., s. 82-83.

⁷² tamtéž, s. 83.

⁷³ KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce*. cit. d., s. 14.

pozornosti od několika málo převratů k obecnější „*charakteristice toho, co se zdálo být neustále se navracajícím fenoménem.*“⁷⁴

Kvůli onomu antagonismu mezi socialismem a liberalismem vznikla řada protirevolučních pamfletů či polemických spisů, kam řadí Krejčí⁷⁵ i Sorokinovu *Sociologii revoluce*. Podle českého historika Miroslava Hrocha je Sorokinova práce „*pozoruhodným příkladem originální formy boje proti revoluci*“, nicméně dodává, že „*jen zřídka zasvitne mezi mnoha nesmyslnými autorovými závěry také racionální postřeh, který ovšem často vyjadřuje banální skutečnosti zahalené do složitých konstrukcí.*“⁷⁶

Ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století historikové a sociologové zkoumali nejznámější revoluce Západu a to anglickou, americkou, francouzskou a pochopitelně ruskou. V rámci podobnému studiu biologů tohoto období se autoři snažili zachytit a identifikovat společné vzorce událostí fenoménu revoluce. Podle Jacka A. Goldstona tito autoři uspěli v identifikaci pozoruhodné shody mezi hlavními událostmi, které jsou v těchto revolucích obsaženy.⁷⁷

První skutečně podložené studium revolucí, které mělo za cíl zobecnění, představuje práce Lyforda P. Edwardse, který revoluci vidí jako „*přeměnu systému legality, přičemž dochází ke zničení institucí překážejících v uspokojování jednoho či více základních lidských přání a k reintegraci společnosti odlišným a mnohem výkonnějším způsobem.*“⁷⁸ Edwards odlišuje revoluci jako velkou sociální přeměnu od takzvaných revolucí, které nemění instituce. Revoluce pak začíná ve chvíli, kdy intelektuálové zanevrou na starý režim a rozhodnou se vytvořit novou společnost.⁷⁹ Profesor Edwards studoval lidské chování v revolucích a snažil se nalézt zákonitosti vývoje revolucí v podobném smyslu, jako lékař hledá zákonitosti vývoje nemoci. Tímto způsobem vyvodil cyklus minulých revolucí od předběžných symptomů k vypuknutí revoluce, její vývoj za vlády umírněných, růst radikalizace, vládu teroru i nevyhnutelnou reakci na ní.⁸⁰

⁷⁴ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 392-393.

⁷⁵ KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce*. cit. d., s. 14.

⁷⁶ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 46.

⁷⁷ GOLDSTONE, Jack A. The Comparative and Historical Study of Revolutions. *Annual Review of Sociology* [online]. 1982, vol. 8, pp. 189 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2945993>.

⁷⁸ KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce*. cit. d., s. 14.

⁷⁹ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 45-46.

⁸⁰ BRINTON, Crane. The Natural History of Revolution.: by Lyford P. Edwards. *Political Science Quarterly* [online]. 1929, vol. 44, no. 1, pp. 302 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2143010>.

V podobném duchu se pak nese práce⁸¹ Crana Brintona, který Edwardsovu teorii dále rozvíjí. Ve své analýze se ovšem omezuje na čtyři⁸² velké revoluce. Brinton definuje revoluci jako „náhlé a drastické nahrazení jedné skupiny, která má na starosti chod teritoriální politické entity jinou skupinou, doposud ovládanou.“⁸³ Brinton rozlišoval čtyři fáze revoluce. V předvečer revoluce dochází ke zhroucení starého režimu z důvodu jeho neefektivity, třídního antagonismu, přesunu loajality u inteligence a neschopnosti elit danou situaci řešit. V nové vládě, vzešlé z revoluce, však dochází stále častěji k rozporům mezi radikály a umírněnými⁸⁴. Neschopnost vlády prosadit reformy předznamenává příchod třetí, radikální, fáze revoluce. K moci se dostávají radikálové. Radikálové pak zavádějí čím dál více opatření, která ukládají řád ve smyslu donucovacích pravidel, čímž se revoluční teror stále radikalizuje. Následující boj mezi radikály pak umožňuje převzetí moci vojevůdci, což vyvolává Thermidorskou reakci, která se vyznačuje uvězněním či popravami radikálů a obnovením podmínek statu quo.⁸⁵

Podle Malii má „Brintonovo schéma jen omezenou vysvětlovací schopnost“, protože je patrné, že vychází z francouzského případu.⁸⁶ Podobně Zagorin tvrdil, že Brintonova zobecnění vycházejí z upřednostňování francouzské revoluce jako modelu.⁸⁷ V každém případě se jedná o práci „která je nejbližší označení klasická“, neboť „[Brintonův] scénář je popisem toho, o co jde během evropského převratu, popisem učiněným na základě zdravého rozumu.“⁸⁸

Ačkoli tento přístup ke studiu revolucí vyvinul propracovaný popis fází některých hlavních revolucí odpovídající době, ve které autoři psali, nedal vzniknout

⁸¹ BRINTON, Crane. *Anatomy of Revolution*. 3. vyd. New York: Vintage, 1965.

⁸² Brinton chápe, že pro kompletní sociologii revolucí by bylo nutné vzít v potaz další typy revolucí. BRINTON, Crane. *Anatomy of Revolution*. cit. d., s. 21. Nicméně tyto čtyři jsou pro něj důležitými případy, jejichž výběrem začíná práce na systematizaci v jejím zárodečném stádiu. BRINTON, Crane. *Anatomy of Revolution*. cit. d., s. 7.

⁸³ BRINTON, Crane. *Anatomy of Revolution*. cit. d., s. 4.

⁸⁴ Rozpory se objevují v okamžiku, kdy se nová vláda snaží prosadit reformy. Vznikají tak tři proti sobě stojící proudy. Konzervativci, kteří se snaží reformy minimalizovat, dále radikálové, kterým jde o rapidní a dalekosáhlou změnu společnosti a nakonec samotná vláda, která se tak nějak snaží udržet střední kurz. Viz. KNUTSEN, Torbjørn L., BAILEY, Jeniffer L. Over the Hill? The Anatomy of Revolution at Fifty. The Anatomy of Revolution by Crane Brinton. *Journal of Peace Research* [online]. 1989, vol. 26, no. 4, pp. 421-422 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/423664>.

⁸⁵ BRINTON, Crane. *Anatomy of Revolution*. cit. d., s. 250-255.

⁸⁶ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 400.

⁸⁷ ZAGORIN, Perez. Theories of Revolution in Contemporary Historiography. *Political Science Quarterly* [online]. 1973, vol. 88, pp. 31 [cit. 2014-04-07]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2148647>.

⁸⁸ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 398-399.

žádné teorii, která by jasně vysvětlovala, proč se revoluce objevily či co by se jim dalo přičíst za důsledek.⁸⁹

4. Studium revolucí po druhé světové válce

Autoři po druhé světové válce se hlásí převážně ke dvěma konceptům. Prvním z nich je revoluce jako politický zvrat, druhým revoluce jako zásadní společenský zvrat, který může (ale nemusí) zahrnovat i politickou změnu. Mimo těchto dvou se samozřejmě objevují i další názory. Například americký politolog Arthur Hatto odmítal, že by revoluce musela být spojena s pokrokem a tvrdil, že pojem revoluce nedokáže odlišit politický zvrat od společenského. New Left v Americe se od poloviny šedesátých let vyznačuje spíše revolučním romantismem, kdy je revoluce chápána jako počátek nové společnosti atd. Arendtová⁹⁰ zase uznává staré revoluce (americkou, francouzskou), jejichž cílem byla svoboda a demokracie. Opačný postoj má pak k revolucím ve století dvacátém a Marxově koncepci revoluce. Revoluce podle Arendtové vzniká ze svobodného rozhodnutí lidu a nikoli objektivním sociálním procesem. Podobně Smelser, o kterém se ještě zmíním v souvislosti se studiem příčin revolucí, definoval ve své teorii *kolektivního násilí* revoluci jako kolektivní pokus o obnovu a ochranu hodnot či vytvoření nových, a to v rámci zobecněné víry, která zahrnuje vše nutné k obnově mravních hodnot apod. Na tuto koncepci pak navázal Charles Tilly. Z psychologického přístupu, který je však spíše terčem kritiky, pak lze jmenovat alespoň Teda Gurra, který vytvořil jakýsi manuál k měření deprivace, která způsobuje masovou psychózu. Pro Jamese C. Daviese představuje revoluce výbuch masového násilí v důsledku masové nespokojenosti. Americký politolog K. W. Deutsch rezignoval na definici revoluce, když ani neodlišil různá povstání.⁹¹ P. Viereck či A. Gerschenkron podobně jako Hatto rezignovali na obecnou definici revoluce. Patrná je u

⁸⁹ FORAN, John. Theories of Revolution Revisited: Toward a Fourth Generation. *Sociological Theory* [online]. 1993, vol. 11, no. 1, pp. 1-20 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/201977>

⁹⁰ Arendtová se zamýšlí nad revolucí z pozice politické filozofie a zajímá se především o smysl revoluce, tedy o ustavení svobody. Oslavuje tak především americkou revoluci, zatímco ruskou odsuzuje. Revoluce totiž nemůže skončit úspěšně, pokud probíhá tam, kde existuje rozsáhlá chudoba. Nejdůležitější se však pro Arendtovou jeví to, co nazývá „*ztraceným pokladem revoluce*“, tedy vznik svobodných rad, které umožňují politickou participaci. Ty však zanikly z důvodu úsilí profesionálních revolucionářů, když upřednostnili národní centralizovaný stát. KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce*. cit. d., s. 192-193.

⁹¹ Navrhl však, že stupeň účasti davu v revoluci a jejího trvání může být základem pro adekvátní popis revoluční zkušenosti. Kritériem výsledku by pak mohl být počet obětí. TANTER, Raymond, MIDLARDSKY, Manus. A Theory of Revolution. *The Journal of Conflict Resolution* [online]. 1967, vol. 11, no. 3, pp. 266 [cit. 2014-04-09]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/172594>.

nich snaha rozptýlit pojem do mnoha druhů. Podobně pak Zagorin nesouhlasí s definovatelností revoluce, protože se termín používá příliš roztržštěně. Doporučuje spíše užívání termínu revoluce v rámci obecnější přeměny společnosti, podobně jako to činí Barrington Moore.

O revoluci jako politický zvrat opadá po druhé světové válce zájem. V tomto smyslu revoluci ještě chápe Eckstein, který ji označil za *vnitřní válku*. Peter Calvert sice nepopírá sociální a ekonomické podmínky revoluce, ale revoluci, která proběhne na těchto základech, považuje za sociální revoluci. Skutečnou revolucí je podle něj pouze revoluce politická, kterou označuje za *transfer moci*.⁹² Revoluce pro něj není procesem, nýbrž jednorázovou akcí a „*proti sociologické analýze zdůrazňuje individuální politické motivace*.“⁹³

Na síle pak začíná nabírat proud, který v revoluci spatřuje celospolečenskou změnu a je symbolizován postavami, jako je Louis Gottschalk⁹⁴, Rex D. Hopper či Ralf Dahrendorf. Zvláštní přístup ke studiu revolucí užívají teoretikové modernizace⁹⁵ (o Huntingtonovi, který je symbolem tohoto přístupu pak dále).

4.1 Studium příčin revolucí v druhé polovině 20. století

Literatura o revolucích se v poválečném období značně rozšiřuje i prohlubuje. Teorii jsou však věnovány jen krátké články.⁹⁶ Cílem této práce však není podat kompletní přehled teorií revolucí, ale sledovat vývoj směrem k Maliovi. Proto je výběr zúžen na ty nejdůležitější autory, mezi kterými samozřejmě nechybí Moore, Tilly a Skocpolová, jejichž studium Malia shrnuje pod Aristotelovým pojmem *staseologie*⁹⁷. Literatura se v tomto období rozšiřuje do dvou směrů, kdy zaprvé dochází k opuštění evropocentrismu a za druhé se zaměření přesouvá na socialistické a národně osvobozovací revoluce.⁹⁸ V padesátých a šedesátých letech dvacátého století si pak pozornost odborníků získal vznik nových národů a politické násilí, které byly společnými znaky rozvíjejících se států. Na tyto události bylo, mimo jiné, nahlíženo

⁹² HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 54-62.

⁹³ KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce*. cit. d., s. 189.

⁹⁴ GOTTSCHALK, Louis. Causes of Revolution. *American Journal of Sociology* [online]. 1944, vol. 50, no. 1, s. 1-8. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2770336>. Gottschalk v této práci přejímá Leninovu teorii revoluční situace a předává ji protirevolučnímu táboru. Odmítá však zákonnost a nutnost tohoto fenoménu. HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 76-77.

⁹⁵ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 63.

⁹⁶ KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce*. cit. d., s. 15.

⁹⁷ Z řeckého *stasis*, které znamená zastavení, přerušení, obrat.

⁹⁸ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 63.

prostřednictvím tehdejších teorií modernizace. Politické změny byly považovány za částí procesu, kterým se tradiční společnosti vyvíjely v moderní státy.⁹⁹

4.1.1 Teorie „frustrace-agrese“

Americký sociolog a politolog James C. Davies¹⁰⁰ tvrdil, že kombinace období dlouhé prosperity (které v lidech vyvolává očekávání lepšího života) a ostrého ekonomického pádu (který tato očekávání zklame), způsobuje velmi ostré pocity deprivace a agrese.¹⁰¹ Davies v této souvislosti hovoří o *efektivní frustraci mas*, která ukazuje rozdíl mezi očekávanými lidmi a realitou, tedy tím, co skutečně dostanou.¹⁰² Pomocí této teorie vytvořil křivku¹⁰³ vztahu mezi očekávaným a skutečným uspokojováním potřeb a rozlišil tolerovatelný a netolerovatelný rozdíl.¹⁰⁴ Revoluce definuje jako násilné občanské výtržnosti, které způsobují nahrazení jedné vládnoucí skupiny skupinou jinou, která má širší lidovou podporu.¹⁰⁵

4.1.2 Teorie strukturální „dysfunkce“

Neil Smelser a Chalmers Johnson argumentovali, že namísto primárního zájmu o lidovou nespokojenost, by se měla společnost zkoumat jako celek.¹⁰⁶ Smelser hledá kompromis mezi dvěma koncepcemi: *breakdown* a *solidarita*. V prvním případě je společnost charakterizována *kolektivním vědomím*, které v případě náhlých změn není schopno nadále řídit společnost. Revoluce vzniká následkem industrializace, kdy dochází k nesouvislému nárůstu vývoje a nesouladu ve společnosti, ve které se pak projevuje úzkost a rodí nepřátelství. Podle Johnsona dochází běžně k revolucím tam,

⁹⁹ GOLDSTONE, Jack A. The Comparative and Historical Study of Revolutions. *Annual Review of Sociology* [online]. 1982, vol. 8, pp. 192 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2945993>.

¹⁰⁰ DAVIES, James C. Toward a Theory of Revolution. *American Sociological Review* [online]. 1962, vol. 27, no. 1, pp. 5-19 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2089714>.

¹⁰¹ GOLDSTONE, Jack A. The Comparative and Historical Study of Revolutions. *Annual Review of Sociology* [online]. 1982, vol. 8, pp. 193 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2945993>.

¹⁰² Davies zdůrazňuje, že je stabilita vlády závislá na náladě ve společnosti. DAVIES, James C. Toward a Theory of Revolution. *American Sociological Review* [online]. 1962, vol. 27, no. 1, pp. 6 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2089714>.

¹⁰³ Davies jí říká „J-Curve“. DAVIES, James C. Toward a Theory of Revolution. *American Sociological Review* [online]. 1962, vol. 27, no. 1, pp. 8 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2089714>.

¹⁰⁴ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 72-73.

¹⁰⁵ DAVIES, James C. Toward a Theory of Revolution. *American Sociological Review* [online]. 1962, vol. 27, no. 1, pp. 6 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2089714>.

¹⁰⁶ GOLDSTONE, Jack A. The Comparative and Historical Study of Revolutions. *Annual Review of Sociology* [online]. 1982, vol. 8, pp. 193 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2945993>.

kde je více substruktur systému disfunkčních a vládnoucí elita není ochotná či schopná tyto disfunkce řešit. V takovém stavu neřešení však ještě společnost může setrvávat poměrně dlouhou dobu a proto je potřeba ještě jeden faktor, jako například prohraná válka či úsilí revoluční strany. Důraz je pak kladen také na armádu, ačkoli ona sama může provést pouze puč. Na základě cíle revoluce, jejích hnacích sil, způsobu, kterým revoluční síly požadují změny a způsobu jakým revoluce vznikla (spontánně či plánovaně) vytváří typologii¹⁰⁷ o šesti revolucích: jacquerie, eschatologická rebelie, anarchistická rebelie, jakobínská komunistická revoluce, konspirativní převrat malé elity a vojenská masová povstání.¹⁰⁸

4.1.3 Charles Tilly

Charles Tilly je zvláštním případem z důvodu, že je zároveň historikem i sociologem.¹⁰⁹ Ve své doktorské práci se zabýval rolnickou kontrarevolucí ve Francii v roce 1793. Tuto revoltu „interpretuje jako reakci na procesy modernizace, která restrukturalizovala agrární region izolovaný od světa.“¹¹⁰ Později vydal mnoho spisů zabývajících se revolucemi, kde analyzuje „konstanty typické pro kterýkoli proces vedoucí od sociální mobilizace ke skutečné revoluci.“¹¹¹ Tilly poukázal, že nespokojenost nevede vždy k revoluci, pokud nespokojení nejsou organizováni a chybí jim zdroje.¹¹² Přístup skupinového konfliktu, který charakterizuje Tillyho práci, říká, že více může být vysvětleno aktivitou kolektivů spíše než analýzou individuálních motivů. Násilný konflikt a revoluce roste ze skupinové soutěže o podmínky, pozice a ideje. Revoluce tak začíná, když se vláda, která dříve podléhala jedné suverénní skupině, stane objektem efektivních, soutěživých, vzájemně se vylučujících nároků dvou nebo více

¹⁰⁷ Jak uvádí Krejčí ve své poznámce č. 23, tyto „kategorie se jednak překrývají, jednak nezahrnují všechny možné případy. Kromě toho Johnsonovy kategorie vystihují spíše jednotlivé fáze revoluce, popřípadě její zaměření a zejména techniku, nikoli však plnost revolučního procesu v jeho časové a věcné kontinuitě.“ KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce*. cit. d., s. 190.

¹⁰⁸ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 80-85.

¹⁰⁹ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 404.

¹¹⁰ HOLUBEC, Stanislav. Politické revoluce v historické sociologii Michaela Manna, Charlese Tillyho a Thedy Skocpolové. In: ŠUBRT, Jiří, PFEIFEROVÁ, Štěpánka. *Sociální změna* [online]. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2013, s. 13-14 [cit. 2014-05-06]. ISBN 978-80-87398-21-0. Dostupné z: <http://historicalsociology.cz/soubory/socialni-zmena-pdf>.

¹¹¹ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 404.

¹¹² GOLDSTONE, Jack A. The Comparative and Historical Study of Revolutions. *Annual Review of Sociology* [online]. 1982, vol. 8, pp. 193 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2945993>.

oddělených skupin. Konec nastává, když jedna z těchto skupin získá kontrolu nad vládou.¹¹³

4.1.4 Samuel P. Huntington¹¹⁴ – revoluce jako součást teorie modernizace

Samuel Huntington byl jedním z autorů, kteří považovali revoluce za součást širšího modelu modernizace.¹¹⁵ Huntington navrhl dvojí typologii revolucí založenou na povaze předrevolučního režimu. *Západní typ*¹¹⁶ revoluce předpokládá, že se starý režim rozpadá s mizivou pomocí či přímo bez přispění rebelských hnutí. Jak se pak nový režim radikalizuje, boj o moc mezi radikály a umírněnými ve městech se přesouvá na venkov. Tam se konsolidují změny v sociální struktuře, umožněné pádem centrální autority. Tento typ revoluce je tedy definován právě svým původem v konfliktu v hlavním městě. *Východní typ*¹¹⁷ se liší především režimem, ve kterém ke konfliktu dochází. Revoluce *východního* typu se odehrávají v režimech, které Huntington nazývá *modernizující*, jako jsou koloniální administrativy nebo vojenské diktatury. Takové režimy jsou úzce založené, ale vojensky mocné. Aby nahradili současný režim, uchylují se revolucionáři ke guerillové válce. Kontroly venkova je tak dosaženo již předtím, než revoluční hnutí uchopí centra moci.¹¹⁸ V prvním případě dochází nejprve k rozvratu starého systému a následně politické mobilizaci za účelem budování nového státu, zatímco v druhém je to přesně obráceně.¹¹⁹ Kořeny revoluce pak podle Huntingtona leží v neschopnosti institucí umožnit participaci nově vzniklých skupin na politice. Z důvodu frustrace této skupiny dochází k její přeměně ve skupinu revoluční. Pouze kombinace městských a venkovských skupin tímto způsobem revolučních se pak stává příčinou fenoménu revoluce.¹²⁰ Musí dojít k *odcizení* těchto skupin. U venkovského

¹¹³ KOCHANĚK, Stanley A. Introduction: Perspectives on the Study of Revolution and Social Change. *Comparative Politics* [online]. 1973, vol. 5, no. 3, pp. 317. [cit. 2014-04-07]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/421267>.

¹¹⁴ HUNTINGTON, Samuel. Revolution and Political Order. In GOLDSTONE, Jack, A. *Revolutions: Theoretical, Comparative and Historical Studies*. 1. vyd. Orlando: Harcourt Brace Jovanovich, Inc, 1986. pp. 39-47.

¹¹⁵ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 67.

¹¹⁶ Do této skupiny patří Francie, Rusko, Mexiko a první fáze Čínské revoluce. HUNTINGTON, Samuel. *Revolution and Political Order*. cit. d., s. 45-46.

¹¹⁷ Do této skupiny pak patří pozdější fáze Čínské revoluce, revoluce ve Vietnamu, a další koloniální boje proti imperialistickým silám. HUNTINGTON, Samuel. *Revolution and Political Order*. cit. d., s. 45-46.

¹¹⁸ SHUGART, Matthew S. Patterns of Revolution. *Theory and Society* [online]. 1989, vol. 18, no. 2, pp. 251-252 [cit. 2014-04-11]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/657533>.

¹¹⁹ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 67-68.

¹²⁰ HUNTINGTON, Samuel. *Revolution and Political Order*. cit. d., s. 45-46.

obyvatelstva jde o odcizení v důsledku ekonomických a sociálních podmínek, zatímco u městského jde o odcizení psychologické.¹²¹

4.2 Od teorie modernizace k socioekonomické třídní analýze¹²²

4.2.1 Barrington Moore

Barrington Moore se ve svém díle *Social Origins of Dictatorship and Democracy*¹²³ snaží vysvětlit proces přechodu z tradiční agrární společnosti do moderní průmyslové společnosti a revoluci zahrnuje, podobně jako Huntington, do procesu modernizace. „*Revoluce...nebyla nutným článkem procesu modernizace, pokud se však prosadila, sehrála v procesu modernizace kladnou úlohu.*“¹²⁴ Moore došel k závěru, že masivní chudoba a vykořisťování samy o sobě nevedou k revoluční situaci. V sociální struktuře musí existovat nespravedlnost a je nutná převaha pocitu oprávněnosti revoluční akce.¹²⁵ Moore identifikuje tři základní vzorce procesu modernizace. První vede skrze buržoazní revoluci ke kapitalismu a demokracii západního typu. Jejich příklady jsou Anglie, Francie a Spojené státy, jejichž občanské války jsou vysvětleny jako revoluce způsobené politickou nekompatibilitou mezi otrokářstvím a demokratickým kapitalistickým řádem. Druhý vzorec, ve kterém buržoazní revoluce selhává, vede ke kapitalismu s mnohem slabšími demokratickými rysy, což je případ Německa a Japonska, které oba vyústili ve fašismus. Poslední cesta vede přes velkou rolnickou revoluci ke komunistickému režimu, který tlačí společnost k modernizaci. Jasným příkladem jsou pak Čína a Rusko. K těmto třem vzorcům pak Moore přidává čtvrtý, podle indického případu, kde je navzdory úspěchu parlamentní demokracie příliš slabý impuls pro modernizaci, jelikož nedošlo ani k buržoazní ani k rolnické revoluci.¹²⁶

¹²¹ KRAMINICK, Isaac. Reflections on Revolution: Definition and Explanation in Recent Scholarship. *History and Theory* [online]. 1972, vol. 11, no. 1, pp. 26-63 [cit. 2014-04-06] Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2504623>.

¹²² Malia tento přístup charakterizuje jako „*přístup spjatý očividně s marxismem, není však ortodoxní*“. MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 403.

¹²³ MOORE, Barrington. *Social origins of dictatorship and democracy: lord and peasant in the making of the modern world*. Boston: Beacon Press, 1993, 559 p.

¹²⁴ HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. cit. d., s. 66.

¹²⁵ MOORE, Barrington. *Social origins of dictatorship and democracy: lord and peasant in the making of the modern world*. Boston: Beacon Press, 1993, pp. 220.

¹²⁶ ZAGORIN, Perez. Theories of Revolution in Contemporary Historiography. *Political Science Quarterly* [online]. 1973, vol. 88, pp. 39 [cit. 2014-04-07]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2148647>.

Moorova klasika je v samé podstatě rozhodně spíše studií kořenů politických systémů demokracie, fašismu a komunismu, než studií příčin revoluce.¹²⁷ Nicméně díky jeho analýzám se stalo evidentním, že k vysvětlení výskytu revolucí je nezbytné detailně studovat rozdíly mezi politickými strukturami a agrárními vztahy, které obecné teorie revolucí přehlédly.¹²⁸ Malia připouští, že „*Moorův model nabízí intelektuální konstrukci, která je duchaplná stejně jako ambiciózní*“, nicméně ironicky dodává, že upřednostněním rolníků a intelektuálů před proletariátem „*marxismus zdiskreditoval lépe než většina jeho explicitních kritiků*.“¹²⁹ V neposlední řadě jej pak kritizuje za přehlížení ideologie.

4.2.2 Theda Skocpolová¹³⁰

Skocpolová navazuje na Moora, když „*přebírá jeho pohled na stát jako nezávisle jednající celek*“¹³¹, nicméně jeho myšlenky doplňuje o okruh problémů z mezinárodních vztahů. Do centra zájmu se pro Skocpolovou jako hlavní aktér a místo krize dostává stát a jeho vojenské a fiskální zájmy.¹³² Sociální revoluci definuje jako rapidní, základní transformaci společenského státu a třídní struktury, která je doprovázena a částečně uskutečněna skrze revolty zdola založené na třídách. Transformace musí být tedy politická i sociální a musí zahrnovat lidové povstání.

Skocpolová identifikuje tři fáze francouzské, ruské a čínské revoluce: kolaps starého režimu, následovaný masovým lidovým povstáním, to celé zakončené konsolidací státní moci. V první fázi se revoluční krize objevuje v relativně slabých státech, které čelí mezinárodnímu ekonomickému a politickému tlaku silnějších států. Pokud je mezinárodní napětí umírněné a vrchní třída je politicky slabá, pokud jsou zemědělské vztahy schopné vysoké produkce, pak může stát nařídít reformy shora a předejít krizi. Pokud je však krize silná, pokud je vrchní třída mocná na národní úrovni,

¹²⁷ FORAN, John. Theories of Revolution Revisited: Toward a Fourth Generation. *Sociological Theory* [online]. 1993, vol. 11, no. 1, pp. 2 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/201977>

¹²⁸ GOLDSTONE, Jack A. The Comparative and Historical Study of Revolutions. *Annual Review of Sociology* [online]. 1982, vol. 8, pp. 194 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2945993>.

¹²⁹ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 405-408.

¹³⁰ SKOCPOL, Theda. France, Russia, China: A Structural Analysis of Social Revolutions. *Comparative Studies in Society and History* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 1976, vol. 18, no. 2, pp. 175-210. [cit. 5. 5. 2014] Přístup z: <http://www.jstor.org/stable/178128>.

¹³¹ HOLUBEC, Stanislav. Politické revoluce v historické sociologii Michaela Manna, Charlese Tillyho a Thedy Skocpolové. cit. d., s. 37.

¹³² COLLINS, Randall. Maturation of the State-Centred Theory of Revolution and Ideology. *Sociological Theory* [online]. 1993, vol. 11, no. 1, pp. 118 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/201983>.

a pokud jsou zemědělské vztahy imunní vůči růstu produktivity, stát krizi nedokáže vyřešit. Kombinace státní krize a povstání horní třídy ochromuje stát a otevírá cestu masovým povstáním. Potenciál masových povstání je pak stanoven dalším souborem faktorů. Objeví se pouze, když je komunita rolníků dostatečně silná a má jistou ekonomickou a politickou autonomii, a když elita postrádá ekonomickou a politickou kontrolu na lokální úrovni. V poslední fázi, kdy je stát oslaben, je hlavní činností revoluce konsolidace státní moci a to elitou, která byla předtím marginálního významu.¹³³

Každá společnost pak dosáhla přinejmenším extrémní racionalizace a centralizace státních institucí, odstranění tradiční horní třídy ze středního dohledu nad rolnictvem a eliminace či poklesu ekonomické síly horních vrstev.¹³⁴

Teoretická východiska Skocpolové byla ostře kritizována Maliou, který ji obviňuje z neznalosti mezinárodní situace, ve které její tři případy figurují. Dále podle Malii vůbec nepochopila roli první světové války v rozpadu ruské monarchie. Její metoda je pak pseudo-komparativní, neboť její společný jmenovatel v podobě rolnické společnosti je příliš široký, aby nám něco prozradil o politice, státu a kultuře. Nakonec vynechává i ideologii a etiku.¹³⁵ Malia je ke Skocpolové velmi kritický. Perfektním dokladem je poslední podkapitola jeho práce, kde tvrdí, že „*celkem vzato Skocpolová při aplikaci přístupů, které nefungují, překonává dokonce i Moorea...Ve skutečnosti globálně rozkročena teorie Moorea a Skocpolové produkují výsledky, které jsou méně užitečné než Brintonovy skromné konstanty horečky a duální moci.*“¹³⁶

4.2.3 Jack A. Goldstone

Skocpolové argument o mezinárodním tlaku byl empiricky prozkoumán a analyticky pozměněn Goldstonem, který argumentuje, že válka sama o sobě není klíčem k pochopení revolucí. Ještě důležitější se zdá, že rostoucí ceny a velikost armád učinily válku mnohem dražší. Skocpolová vidí zdroj problému v zastaralé ekonomice,

¹³³ HIMMELSTEIN, Jerome L., KIMMEL Michael S. Review Essay: States and Revolutions: The Implications and Limits of Skocpol's Structural Model. *American journal of sociology* [online]. 1981, vol. 86, no. 5, pp. 1145-1147 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2778755>.

¹³⁴ SKOCPOL, Theda. France, Russia, China: A Structural Analysis of Social Revolutions. *Comparative Studies in Society and History* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 1976, vol. 18, no. 2, pp. 178. [cit. 5. 5. 2014] Přístup z: <http://www.jstor.org/stable/178128>.

¹³⁵ HAMBOURG, Garry M. Martin Malia and Revolutionary Utopia. *Journal of Modern Russian History and Historiography* [online]. 2008, vol. 1, no. 1, pp. 66-67 [cit. 2014-03-16]. Dostupný z: <http://booksandjournals.brillonline.com.ezproxy.ub.unimaas.nl/content/journals/10.1163/221023808x00040>.

¹³⁶ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 415.

podkopané válečnými výdaji. Na druhé straně Goldstone vidí problém v zastaralém zdanění, podkopaném organizovaným obyvatelstvem a inflačních tlacích osmnáctého století.¹³⁷

Na počátku osmdesátých let Goldstone argumentoval, že kořeny revoluční krize leží v rámci dlouhých vln růstu populace a cen. V šestnáctém a sedmnáctém století rostla populace v Evropě a docházelo také k nepřetržitému růstu cen. Nepřetržitě rostoucí cena potravin, vyprodukovaná populačním růstem, měla za následek zvyšování nejednotnosti mezi elitami, pokusy státu o zvyšování daní a nabytí kontroly nad zemí a zvýšené problémy s poplatky a daněmi, nezaměstnanost a nakonec zase rostoucí ceny potravin pro populaci. Goldstone toto dokládá tvrzením, že v letech 1560-1660 byla častá shoda konfliktů elit a lidových povstání, zatímco v době, kdy populační růst přestal (1660-1730), zastavil se i růst cen a politická nespokojenost ustoupila do pozadí. Znovu se objevila v době, kdy populace a ceny pokračovaly ve svém růstu mezi roky 1750 až 1850, a s ní se opět projevila i politická nestabilita.¹³⁸

Začátkem devadesátých let pak Goldstone popisuje tři prvky rozpadu státu. Zaprvé je to fiskální napětí, které vede k tomu, že stát není schopen platit své funkcionáře a především vojáky. Druhým je již známý konflikt elit, bratrovražedná válka, která rozděluje vládu a paralyzuje jejich schopnost konat. Posledním prvkem je samozřejmě lidové povstání, ke kterému dochází ve stejné době, kdy je stát charakterizován fiskálním napětím a konfliktem elit. To vede k destrukci státu a vytvoření nového centra vlády. Goldstone nesouhlasil s předchozími závěry, že třídní konflikt nezpůsobuje revoluce, protože jsou na obou stranách stejné třídy. Situace se tak stává revoluční přesně proto, že strukturální podmínky rozdělí elitu na válčící frakce. Jádro Goldstonovy teorie je stejné jako u Skocpolové. Nicméně v jejím pohledu bylo zdrojem fiskální či administrativní krize vojenské napětí pramenící z geopolitických podmínek. Skocpolová a Goldstone jsou tak různými variantami jednoho modelu, ačkoli spolu v některých bodech nesouhlasí. Goldstone kritizoval Skocpolové přílišný důraz na vojenství a označil je za chybné vysvětlení revoluční krize. Důležité však je, že zde nemáme dvě naprosto protichůdné teorie, ale spíše centrální model rozpadu, zahrnující fiskální napětí, konflikt elit a lidová povstání a určitý počet možných cest směrem

¹³⁷ FORAN, John. Theories of Revolution Revisited: Toward a Fourth Generation. *Sociological Theory* [online]. 1993, vol. 11, no. 1, pp. 5 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/201977>

¹³⁸ GOLDSTONE, Jack A. The Comparative and Historical Study of Revolutions. *Annual Review of Sociology* [online]. 1982, vol. 8, pp. 204-205 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2945993>.

k podmínkám těchto faktorů. Někdy může v budování krize hrát velkou roli populační růst, jindy zase geopolitické podmínky. Ve spoustě případů se pak populační růst prolíná s geopolitikou. Nicméně Goldstonův model je omezen pouze na určité historické období. Pokud jej použijeme opravdu přísně, revoluce jsou možné jen v těch částech světa, kde ještě neprobíhá kapitalistický růst.¹³⁹

5. Martin Malia¹⁴⁰

Maliovo dílo *Lokomotivy dějin* se dotýká mimořádně širokého souboru témat jako definice slova *revoluce*, předchozích teorií revolucí, vztahu mezi náboženskou herezí a revolucí v rané moderní Evropě, tří klasických Atlantických revolucí a pátráním po socialistické revoluci od roku 1848 do října 1917. Jeho dílo lze pak číst jako senzační vysvětlení evropského kontextu událostí Rudého října, kde tento evropský kontext chápeme jako dlouhotrvající politickou transformaci z *ancien régime* k modernitě.¹⁴¹

Malia nenavrhuje žádné nové konceptuální schéma, ale postupuje historicky od partikulárních k obecným závěrům. Nejedná se tedy o strukturální přístup ve smyslu jednoho obecného modelu aplikovatelného na všechny revoluce. Druhým aspektem Maliovy práce je tvrzení, že revoluce je primárně politický, ideologický fenomén. Tím se vymezuje proti vyšší sociální vědě a jejímu sociokonomickému přístupu Moora a Skocpolové. Malioův skutečně komparativní přístup vyžaduje ponoření se do historických podrobností, aby viděl události z perspektivy účastníků samotných. Jen tímto způsobem lze dosáhnout zobecnění vývojové reality, která tvoří základ evropské revoluční zkušenosti.¹⁴²

¹³⁹ COLLINS, Randall. Maturation of the State-Centred Theory of Revolution and Ideology. *Sociological Theory* [online]. 1993, vol. 11, no. 1, pp. 117-122 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/201983>.

¹⁴⁰ V poslední části se tato práce zaměřuje na poslední dílo historika Martina Malii, které bylo vydavatelem nazváno *Lokomotivy dějin*, a které nám ke studiu zanechal těsně před svou smrtí v roce 2004 v podstatě kompletní, připravené jen pro pár stylistických úprav. Tato ambiciózní práce, prvně publikovaná posmrtně v roce 2006, podává zprávu o kořenech, logice a kulminaci evropské revoluční tradice. Viz. TAYLOR, Flagg. Russia, the West, and the Problem of Modern Revolution: The Work of Martin Malia. *Society* [online]. 2008, vol. 45, no. 1, pp. 77 [cit. 2014-04-15] Dostupný z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=bc68b7ac-1cba-4311-95f7-0b96b3944558%40sessionmgr111&vid=4&hid=124>

¹⁴¹ HAMBOURG, Garry M. Martin Malia and Revolutionary Utopia. *Journal of Modern Russian History and Historiography* [online]. 2008, vol. 1, no. 1, pp. 64 [cit. 2014-03-16]. Dostupný z: <http://booksandjournals.brillonline.com.ezproxy.ub.unimaas.nl/content/journals/10.1163/221023808x00040>.

¹⁴² TAYLOR, Flagg. Russia, the West, and the Problem of Modern Revolution: The Work of Martin Malia. *Society* [online]. 2008, vol. 45, no. 1, pp. 81 [cit. 2014-04-15] Dostupný

Maliova metoda je založena na tocquevillovské srovnávací metodě podobných případů v jedné kultuře, čímž zahrnuje i jejich srovnání v sekvenčním časovém kontinuu. Ačkoli Malia poukazuje na Tocquevillovo studium eskalace rovnostářství, kritizuje jej, že nijak nezdůrazňuje roli náboženství. Využívá proto Weberovu senzitivitu k aplikaci na sociální roli křesťanstva.¹⁴³ Nicméně spojení mezi Maliovým přístupem a myšlením Tocquevilla a Webera není úplně jasné. V případě Webera má očividně na mysli důraz na náboženství v raných revolucích. Chlubí se, že následuje Weberovu metodologii v případě izolace jedné rozhodující historické proměnné, nicméně ve své práci identifikuje nejméně tři. V prvním případě, kdy se jedná o náboženskou herezi je to touha po náboženské čistotě. U Atlantických revolucí jde o naději na svobodu a u událostí 1848 a 1917 je to touha po sociální transformaci. Od Tocquevilla Malia převzal fascinaci náboženstvím jako pohonu revolucí, nenásledoval však důsledně jeho výslovnou rovnici francouzského radikalismu s náhradním náboženstvím.¹⁴⁴

5.1 Evropský revoluční proces

5.1.1 Revoluce jako náboženská hereze

Povaha evropských revolucí se nejprve projevuje v husitské revoltě, kterou Malia označuje za *protorevoluci*, v Čechách mezi roky 1415 a 1436. To je prvním příkladem, kdy se heretický disent nezaměřuje pouze na fundamentální církevní reformu, ale i na transformaci světské autority, se kterou je církev svázaná.¹⁴⁵ Malia dokazuje, že husitská revolta prošla všemi etapami základního modelu revolucí a dodává, že „*Brinton měl očividně pravdu ve svých obecných úvahách o posloupnosti revolučních fází od umírněnosti k extremismu a zpět.*“¹⁴⁶ Na druhou stranu se o plnohodnotné revoluci hovořit nedá, vzhledem k tomu, že proběhla v duchu *renovatio* a náboženských, nikoli světských hodnot. Malia na tomto místě navrhuje doplnit základní

z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=bc68b7ac-1cba-4311-95f7-0b96b3944558%40sessionmgr111&vid=4&hid=124>

¹⁴³ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 18-19.

¹⁴⁴ HAMBOURG, Garry M. Martin Malia and Revolutionary Utopia. *Journal of Modern Russian History and Historiography* [online]. 2008, vol. 1, no. 1, pp. 68-69 [cit. 2014-03-16]. Dostupný z: <http://booksandjournals.brillonline.com.ezproxy.ub.unimaas.nl/content/journals/10.1163/221023808x00040>.

¹⁴⁵ VINCENT, Steven S. Martin Malia and the European Revolutionary Tradition. *European Journal of Political Theory* [online]. 2008, vol. 7, no. 4, pp. 501 [cit. 2014-03-02]. Dostupný z: <http://ept.sagepub.com/content/7/4/492.citation>.

¹⁴⁶ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 77.

model o dva prvky. Jedním je, že „*aby došlo k revoluci, musí mít ideologický a sociální protest politické těžiště v rámci státu s velkým, kosmopolitním kapitálem.*“¹⁴⁷ Druhým, že k trvalým změnám dochází v první umírněné fázi, což přisuzuje i francouzské a anglické revoluci. Malia předpokládá, že kdyby nedošlo k poslední fázi, thermidoru, mohla husitská revolta kulminovat v evropské revoluční tradici, tedy v Rudém Říjnu.¹⁴⁸

K podobným závěrům Malia dochází i u *semi-revolucí* luteránské reformace. Rozdílem bylo, že luteránští radikálové neměli stát, proti kterému by revoltovali. V případě lidových povstání však otcové reformace (jako Luther i aristokracie) nesouhlasili. Luther věřil, že svoboda je vnitřní a duchovní, a že světské autority jsou dány Bohem, aby potlačily hříchy jako revolty proti světové autoritě. Šlechta zase měla své obavy z nespoutaného obyčejného člověka, kterého se obávala více než svého imperiálního vládce. Výsledkem bylo rozsáhlé lidové násilí bez koalice se spirituálními vůdci, či elitami. Nizozemskou revoltu pak Malia interpretuje jako územní válku o osvobození a nikoli revoluci. Přestože proběhlo extrémní náboženské násilí, bylo potlačeno Habsburky či později politickým vedením.¹⁴⁹ Vzhledem k tomu, že se v Nizozemsku zrodil federální stát, přirovnává Nizozemskou revoltu spíše k Americe. To také proto, že „*tento boj byl v podstatě vojenskou, národně-územní osvobozenou válkou podobnou válce amerických kolonií proti Anglii.*“¹⁵⁰

5.1.2 Klasické atlantické revoluce

Malia upozoroval v jádru anglické revoluce dva základní problémy. Prvním je otázka vztahu krále a parlamentu, druhým pak náboženská otázka správné křesťanské doktríny a církevní organizace. Když chtěl Jindřich VIII. či Alžběta prosadit své reformy, potřebovali podporu. Ačkoli byl parlament po staletí jen částí králova dvoru, vytvořil si svou vlastní korporační identitu. Když se pak Stuartovci pokusili napodobit absolutismus, narazili na odpor. Revoluce tedy znamenala odmítnutí absolutismu a vytvoření parlamentní spíše než královské vlády. Anglická revoluce zahrnuje tradici evropského revolučního procesu, nicméně musí být chápána jako zvláštní případ, jelikož nepodnítila sociální otázku. Navíc Angličané nechtěli zrušit starý režim a

¹⁴⁷ tamtéž, s. 78.

¹⁴⁸ tamtéž, s. 76-78.

¹⁴⁹ VINCENT, Steven S. Martin Malia and the European Revolutionary Tradition. *European Journal of Political Theory* [online]. 2008, vol. 7, no. 4, pp. 502 [cit. 2014-03-02]. Dostupný z: <http://ept.sagepub.com/content/7/4/492.citation>.

¹⁵⁰ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 168-169.

vytvořit nový, ale šlo jim o jejich odvážné svobody, nikoli abstraktní, nýbrž ztělesněné legálními normami a zvyky.¹⁵¹

V případě americké revoluce se Malia pozastavuje nad hádankou, proč koloniální rebelie nevyprodukovala žádný sociální konflikt, který by odpovídal evropské revoluční tradici, a přesto vyústila v dokonalou negaci starého režimu.¹⁵² Zdůvodňuje to tím, že „*ačkoli bylo americké kulturní, náboženské a ústavní dědictví jednoznačně evropské, existovaly zde pouze stopy institucionálního starého režimu: nesídlil zde monarcha ani biskup, nebyla zde etablovaná církev ani legálně zakotvená třídní hierarchie a osvícenství se zde prosadilo pouze v umírněné lockovské nebo skotské podobě.*“¹⁵³

Z hlediska francouzské revoluce je nutné rozumět, že se význam slova revoluce změnil právě v druhé polovině osmnáctého století. Když pak Evropané pozorovali výsledky americké revoluce, spatřili nový národ, republiku s širokým hlasovacím právem a bez náboženského zřízení. Viděli národ založený na myšlenkách svobody a rovnosti a nikoli něco starého, co bylo *obnoveno*. Tento pohled byl pak posílen osvícenskými myšlenkami. Ty měly ve Francii mnohem větší náboženskou a politickou sílu, než jinde v Evropě. Vypuknutí revoluce v roce 1789 uspíšila fiskální krize monarchie, ke které mimo jiné došlo v době rozsáhlého ekonomického zpomalení, která se datuje alespoň do poloviny sedmdesátých let osmnáctého století. Malia především poukazuje na ideologickou důležitost osvícenství. Nebýt mnoha verzí osvícenských racionálních společností, lidé by jen těžko uvěřili, že je možné vytvoření nové legální ústavní struktury. Bez osvícenství by zvrát roku 1789 nemohl být považován za nový počátek a revolucionáři by nemohli chápat nový režim jako kulminaci přirozených a sekulárních procesů.¹⁵⁴

¹⁵¹ TAYLOR, Flagg. Russia, the West, and the Problem of Modern Revolution: The Work of Martin Malia. *Society* [online]. 2008, vol. 45, no. 1, pp. 83 [cit. 2014-04-15]. Dostupný z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=bc68b7ac-1c8a-4311-95f7-0b96b3944558%40sessionmgr111&vid=4&hid=124>

¹⁵² HAMBOURG, Garry M. Martin Malia and Revolutionary Utopia. *Journal of Modern Russian History and Historiography* [online]. 2008, vol. 1, no. 1, pp. 81 [cit. 2014-03-16]. Dostupný z: <http://booksandjournals.brillonline.com.ezproxy.ub.unimaas.nl/content/journals/10.1163/221023808x00040>.

¹⁵³ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 231.

¹⁵⁴ VINCENT, Steven S. Martin Malia and the European Revolutionary Tradition. *European Journal of Political Theory* [online]. 2008, vol. 7, no. 4, pp. 503-504 [cit. 2014-03-02]. Dostupný z: <http://ept.sagepub.com/content/7/4/492.citation>.

5.1.3 Usilování o socialistickou revoluci

Posledním dílkem Maliova příspěvku moderním revolucím je přirozená souvislost s Rudým říjnem a samozřejmě i přirozenost Rudého října jako takového. V některých aspektech se jakobínský podnik blíží tomu bolševickému o více než sto let později. Společným jmenovatelem je permanentní mobilizace několika proti mnohým ve jménu zářné budoucnosti.¹⁵⁵

Do devatenáctého století vstoupili Evropané s radikálním očekáváním nové revoluce po francouzském vzoru, nicméně bez ohledu na toto „očekávání však bylo devatenácté století prvním stoletím, které nepřineslo revoluci.“¹⁵⁶ Malia však zdůrazňuje její návaznost a klíčovost pro pochopení evropského revolučního procesu.¹⁵⁷

Revoluce v devatenáctém století byly první panevropské revoluce. V těchto revolucích, kterých bylo přibližně padesát po celé Evropě, jednal dav jako první, dříve než začala ústavně-politická revoluce. Tento předčasný radikalismus městského davu vyděsil konzervativní vyšší třídy mnohem více než v Anglii či Francii. To bylo částečně dáno poučením z let 1640 a 1789, že nemohou kontrolovat dav takovým stylem, aby vyhovoval jejich cílům. Další důležitou novou proměnou se stal nacionalismus, který byl důležitý pro oddělené skupiny, aby měli šanci spolupracovat proti Habsburkům a Hohenzollernům.¹⁵⁸

Rok 1848 znamenal kulminaci dozrávání socialismu jako politického hnutí. Malia tvrdí, že socialismus musí být chápán jako politický fenomén. Socialismus je *totální projekt*, od kterého se předpokládá vytvoření nového člověka a tudíž i nového řádu. Marxův systém pak předpokládá dvě části. Logiku historie a její pohon, čili třídní boj. K poslední lidské emancipaci má pak dojít s pomocí univerzální třídy, proletariátu. To je samozřejmě utopie, nicméně Malia tvrdí, že v jistém smyslu je možné Marxův program uskutečnit – lze odstranit kapitalismus. To je pak přesně to, co učinili bolševici. Rusko však jednoduše nebylo zralé pro socialismus, nevstoupilo ani do buržoazní fáze. Malia tvrdí, že žádná společnost pro to nebude nikdy zralá. Marxovi následovníci pak musí zvolit mezi čekáním na zralost společnosti nebo nalezením

¹⁵⁵ TAYLOR, Flagg. Russia, the West, and the Problem of Modern Revolution: The Work of Martin Malia. *Society* [online]. 2008, vol. 45, no. 1, pp. 84 [cit. 2014-04-15] Dostupný z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=bc68b7ac-1cba-4311-95f7-0b96b3944558%40sessionmgr111&vid=4&hid=124>

¹⁵⁶ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 285.

¹⁵⁷ tamtéž, s. 284-285.

¹⁵⁸ VINCENT, Steven S. Martin Malia and the European Revolutionary Tradition. *European Journal of Political Theory* [online]. 2008, vol. 7, no. 4, pp. 504 [cit. 2014-03-02]. Dostupný z: <http://ept.sagepub.com/content/7/4/492.citation>.

vlastní cesty k Marxovu konci dějin. Lenin si vybral přesnost cíle Marxovy revoluce a organizoval třídní boj proletariátu pod taktovku strany. Stalin pak budoval socialismus skrze užití prostředků kolektivizace a čistek.¹⁵⁹ Aktivní roli marxismu však ukončil během třicátých let, když podnikl velké čistky 1939-1939, což byla jen „*kamufláž skutečnosti, že jakmile bylo dosaženo socialismu, výsledek – od hrůz kolektivizace po chronické nefungování direktivní ekonomiky v průmyslu – neodpovídal slibům ideologie, která legitimizovala režim.*“¹⁶⁰

5.2 Kritika Malii

Alain Besançon, autor rozsáhlé eseje¹⁶¹ o Maliově díle *Lokomotivy dějin*, přiznává, „*že je velice těžké některé místo napadnout, neboť všechno je velice dobře podloženo.*“¹⁶² Kritické výhrady se však stejně objevují a to v souvislosti s výstižností samotného ústředního pojmu. Vyčítá tak Maliovi, že používá jen revoluce, které přecházejí od starého režimu k modernímu. Zdůrazňuje, že se od devatenáctého století objevuje typ revoluce, *který „přestává být fenoménem vnitřně spojeným s evropskou civilizací.*“¹⁶³ Besançon ještě Malii kritizuje, že se nezabývá fenoménem revolučního jazyka.

Český politolog Vít Hloušek Maliovu práci hodnotí jako „*velmi dobrou knihu komparativní historie nabízející zajímavé srovnání různých historických fenoménů revolucí.*“¹⁶⁴

Charles Tilly Malii kritizuje, že zařazením neúspěšné velké revoluce roku 1848 společně s její inspirací Marxe vytvořil iluzorní program ruské revoluce, čímž údajně zpochybňuje dřívější příběh o stěžejní dědičnosti jedné revoluce k druhé. Dále Tilly tvrdí, že Malia nepodává úplné systematické vysvětlení ruské revoluce, na druhou

¹⁵⁹ TAYLOR, Flagg. Russia, the West, and the Problem of Modern Revolution: The Work of Martin Malia. *Society* [online]. 2008, vol. 45, no. 1, pp. 85 [cit. 2014-04-15] Dostupný z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=bc68b7ac-1cba-4311-95f7-0b96b3944558%40sessionmgr111&vid=4&hid=124>

¹⁶⁰ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 361-362.

¹⁶¹ Výborná shrnující esej analyzující Maliovy *Lokomotivy*, která vyšla česky v Politologickém revue ve dvou dílech, v překladu Josefa Mlejnků, viz. BESANCON, Alain. Maliova mluvnice rovnic. Nad knihou History's Locomotives, Revolution and the Making of the Modern World. Přeložil Josef Mlejnek. *Revue politika* [online]. 2007, roč. 5, č. 8 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/225/maliova-mluvnice-revoluci>

¹⁶² tamtéž.

¹⁶³ tamtéž.

¹⁶⁴ HLOUŠEK, Vít. Martin Malia: Lokomotivy dějin. Revoluce a utváření moderního světa. *Politologický časopis* [online]. 2010, roč.17, č. 1, s. 111 [cit. 2014-04-15]. Dostupný z [:http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2010/1/Polcas_2010_1_pp_108_111.pdf](http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2010/1/Polcas_2010_1_pp_108_111.pdf)

stranu ho chválí, že podává přesvědčivý argument pro transformující se sílu revoluční akce.¹⁶⁵

¹⁶⁵ TILLY, Charles. History's Locomotives: Revolutions and the Making of the Modern World by Martin Malia: Terence Emmons. *The American Historical Review* [online]. 2007, vol. 112, no. 4, pp. 1120-1122 [cit. 2014-04-15]. Dostupný z <http://www.jstor.org/stable/40008447>.

Závěr

Tato práce sledovala vývoj v chápání pojmu revoluce. Je patrné, že původní termín, který byl používán v přírodních vědách, získal svůj význam především v průběhu francouzské revoluce, kdy oproti původní myšlence návratu začal označovat nový počátek.

Je nyní zřejmé, že studium revolucí čerpá především z přístupu Marxe a Tocquevilla, kteří jsou zde označeni za první badatele revolucí. Marxistický (příp. socialistický) proud, který vychází z Marxe, se pak především snažil o vytvoření teorie, která by napomohla uskutečnění revoluce v praxi, a že tito autoři byli obecně aktivnější než jejich protějšky v liberálně-demokratickém proudu. Tito autoři rozlišovali mezi buržoazní a proletářskou revolucí.

Ve dvacátém století lze pak nejprve pozorovat nárůst zájmu o studium revolucí, když se autoři jako Brinton či Edwards pokusili zařadit několik revolucí do jediného modelu. Obecně pak představili zajímavé fáze revolučního procesu, které však nevyšvětlují, proč se revoluce objevily. Zájem o rozdíl mezi proletářskou a buržoazní revolucí pak spíše opadá.

Po druhé světové válce se do hledáčku teoretiků dostaly příčiny revolucí, avšak ani jeden z autorů opět nedokázal určit podmínky, které by byly společné všem událostem známým jako revoluce. Toto období je pak symbolizováno především studiem toho, co se označuje jako sociální revoluce a příčiny, které autoři tohoto období protěžují, jsou spíše socioekonomického původu.

Poslední analyzovaný autor Martin Malia pak předložil evropocentrický model evropského revolučního procesu zahrnující náboženské války na kontinentu, klasické atlantické revoluce i revoluční události devatenáctého století s kulminací v Rudém říjnu 1917. Příčiny revolucí pak hledá především v ideologii. Jeho evropocentrismus však jasně ukazuje, že ani tento model nelze vztáhnout na všechny události označované jako revoluce, neboť je obrovské množství takových, které prostě v Evropě neproběhly.

Je nutné se nyní vrátit k otázkám, které stály na počátku této studie. Jaké jsou příčiny revolucí? Jasná odpověď zřejmě neexistuje. Každý z autorů sice podává přesvědčivé důkazy o pravdivosti svého tvrzení a podobně mnoho dalších autorů dokáže, že toto tvrzení nelze vztáhnout na jiné případy. Podmínky revolucí lze tedy hledat jak v oblasti socioekonomické, tak ideologické či kulturní.

Existuje společný obecný model, do kterého by se daly zařadit všechny revoluční události? Nikoli. Stejně jako v případě příčin revolucí existuje i mnoho typologií s množstvím důkazů o jejich pravdivosti, a mnoho příkladů, kdy se aplikace těchto typologií na jiné události ukázala jako nesmyslná.

Jaký je pak význam studia revolucí? Arendtová říká, že „*se zdá být více než pravděpodobné, že nezahyneme-li zcela, pak nás bude na rozdíl od války v dohledné budoucnosti provázet právě revoluce*“ a že „*i kdyby se nám tvářnost našeho století podařilo změnit do té míry, že by přestalo být stoletím válek, zcela jistě by zůstalo stoletím revolucí.*“¹⁶⁶ Ačkoli předpověď Arendtové spadá do 60. let 20. století, lze ji vztáhnout i do současnosti, neboť v novém tisíciletí dochází k mnohem událostem označovaným za revoluce. Navíc zajisté můžeme očekávat další násilné revoluce v celém světě, neboť „*zůstává problém, který socialistický projekt původně inspiroval: lidská nerovnost.*“¹⁶⁷ Kvůli událostem z posledních let (Arabské jaro, Ukrajinská revoluce, apod.) je jasné, že by se studiu revolucí měla věnovat patřičná pozornost, ať již z důvodu zabránění případným výbuchům násilí, či aby byla šance tyto události předpovídat.

Summary

This work aimed on the phenomenon of revolution. Author first describes evolution in using of the term revolution throughout modern history. Then theorists of revolution in 19th and 20th are presented with link to Martin Malia's History's Locomotives. Study shows, that 19th and 20th century authors did not succeed in determining the causes of revolutions. Moreover, as author argues, there is no theoretical frame to these days, which could include all the events ordinarily called revolutions today. Regarding the importance of study of revolution, author argues, that theorists in 21th century should pay more attention to this subject.

¹⁶⁶ ARENDOVÁ, Hannah. *O revoluci*. cit. d., s. 15.

¹⁶⁷ MALIA, Martin. *Lokomotivy dějin*. cit. d., s. 366.

Použitá literatura

Monografie

ARENDOVÁ, Hannah. *O revoluci*. Vyd. 1. Překlad Daniel Štech. Praha: Oikoymenh, 2011, 293 s. ISBN 978-807-2984-039.

BRINTON, Crane. *Anatomy of Revolution*. 3. vyd. New York: Vintage, 1965.

BUCKLER, Steve. *Hannah Arendt and political theory: challenging the tradition* [online]. Edinburgh: Edinburgh University Press, c2011, 185 p. [cit. 2014-04-06]. ISBN 07-486-3902-0. Available from: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10478316>.

ČERMÁK, Vladimír. *Otázka demokracie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992-1999, 5 v, 248 s. ISBN 80718208815.

EDWARDS, Lyford, P. *The Natural History of Revolution*. Chicago: Chicago University Press, 1970.

Geschichtliche Grundbegriffe: historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland. Hrsg. von Otto Brunner, Werner Conze, Reinhard Kosseleck, Band 5 (Pro-Sp). Stuttgart: Klett-Cotta, 1994.

HAUSER, Michael. *Prolegomena k filosofii současnosti*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2007, 198 s. ISBN 978-807-0072-707.

HEGEL, Georg F. W. *Fenomenologie ducha*. Vyd. 1. Praha: Československá akademie věd, 2009, 521 s.

HROCH, Miroslav. *Buržoazní revoluce v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1981, 472 s.

KREJČÍ, Jaroslav. *Dějiny a revoluce*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1992, 223 s. ISBN 80-206-0168-6.

LENIN, Vladimír Il'jič. *Stát a revoluce: marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci*. Vyd. 1. Praha: Otakar II., 2000, 131 s. ISBN 80-863-5580-2.

LOEWENSTEIN, Bedřich. *Víra v pokrok: dějiny jedné evropské ideje*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2009, 559 s. ISBN 978-807-2983-032.

MALIA, Martin E. *Lokomotivy dějin: revoluce a utváření moderního světa*. 1. vyd. Překlad Marek Pavka. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2009, 427 s. ISBN 978-807-3251-949.

MARX, Karel, ENGELS, Bedřich. *Manifest komunistické strany*. Vyd. 10. Překlad Ladislav Štol. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, 47 s.

MARX, Karel. *Myšlenky o státu a revoluci*. Praha: Mladá fronta, 1971.

MOORE, Barrington. *Social origins of dictatorship and democracy: lord and peasant in the making of the modern world*. Boston: Beacon Press, 1993, 559 p. ISBN 08-070-5073-3.

TOCQUEVILLE, Alexis. *Starý režim a revoluce*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003, 272 s.

Příspěvky ve sbornících

HOLUBEC, Stanislav. Politické revoluce v historické sociologii Michaela Manna, Charlese Tillyho a Thedy Skocopolové. In: ŠUBRT, Jiří, PFEIFEROVÁ, Štěpánka. *Sociální změna* [online]. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2013 [cit. 2014-05-06]. ISBN 978-80-87398-21-0. Dostupné z: <http://historicalsociology.cz/soubory/socialni-zmena-pdf>.

HUNTINGTON, Samuel P. Revolution and Political Order. In: GOLDSTONE, Jack A. *Revolutions: theoretical, comparative, and historical studies*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1986, pp. 39-47. ISBN 0155767100.

Periodická literatura

BESANCON, Alain. Maliova mluvnice rovníků. Nad knihou History's Locomotives, Revolution and the Making of the Modern World. Přeložil Josef Mlejnek. *Revue politika* [online]. 2007, roč. 5, č. 8 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/225/maliova-mluvnice-revoluci>.

BRINTON, Crane. The Natural History of Revolution.: by Lyford P. Edwards. *Political Science Quarterly* [online]. 1929, vol. 44, no. 1, pp. 302-303 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2143010>.

COLLINS, Randall. Maturation of the State-Centred Theory of Revolution and Ideology. *Sociological Theory* [online]. 1993, vol. 11, no. 1, pp. 117-128 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/201983>.

DAVIES, James C. Toward a Theory of Revolution. *American Sociological Review* [online]. 1962, vol. 27, no. 1, pp. 5-19 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2089714>.

ELLIOTT, Charles, F. Lenin, Rosa Luxemburg and the Dilemma of the Non-Revolutionary Proletariat. *Midwest Journal of Political Science* [online]. 1964, vol. 9, no. 4, pp. 327-338 [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2109232>. 23. 4.

FORAN, John. Theories of Revolution Revisited: Toward a Fourth Generation. *Sociological Theory* [online]. 1993, vol. 11, no. 1, pp. 1-20 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/201977>.

- FREEMAN, Michael. Edmund Burke and the Theory of Revolution. *Political Theory* [online]. 1978, vol. 6, no. 3, pp. 277-297 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/190806>.
- GOLDSTONE, Jack A. The Comparative and Historical Study of Revolutions. *Annual Review of Sociology* [online]. 1982, vol. 8, pp. 187-207 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2945993>.
- GOTTSCHALK, Louis. Causes of Revolution. *American Journal of Sociology* [online]. 1944, vol. 50, no. 1, pp. 1-8 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2770336>.
- HAMBURG, Garry M. Martin Malia and Revolutionary Utopia. *Journal of Modern Russian History and Historiography* [online]. 2008, vol. 1, no. 1, pp. 63-112 [cit. 2014-03-16]. Dostupný z: <http://booksandjournals.brillonline.com.ezproxy.ub.unimaas.nl/content/journals/10.1163/221023808x00040>.
- HAMMEN, Oscar J. Alienation, Communism, and Revolution in the Marx-Engels Briefwechsel. *Journal of the History of Ideas* [online]. 1972, vol. 33, no. 1, pp. 77-100 [cit. 2014-04-29]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2709058>.
- HIMMELSTEIN, Jerome L., KIMMEL Michael S. Review Essay: States and Revolutions: The Implications and Limits of Skocpol's Structural Model. *American journal of sociology* [online]. 1981, vol. 86, no. 5, pp. 1145-1154 [cit. 2014-05-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2778755>.
- HLOUŠEK, Vít. Martin Malia: Lokomotivy dějin. Revoluce a utváření moderního světa. *Politologický časopis* [online]. 2010, roč. 17, č. 1, s. 108-111 [cit. 2014-04-15]. Dostupný z http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2010/1/Polcas_2010_1_pp_108_111.pdf.
- KAHAN, Alan. Tocqueville's Two Revolutions. *Journal of the History of Ideas* [online]. 1985, vol. 46, no. 4, pp. 585-596 [cit. 2014-04-28]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2709547>.
- KNUTSEN, Torbjørn L., BAILEY, Jeniffer L. Over the Hill? The Anatomy of Revolution at Fifty. The Anatomy of Revolution by Crane Brinton. *Journal of Peace Research* [online]. 1989, vol. 26, no. 4, pp. 421-431 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/423664>.
- KOCHANEK, Stanley A. Introduction: Perspectives on the Study of Revolution and Social Change. *Comparative Politics* [online]. 1973, vol. 5, no. 3, pp. 313-319. [cit. 2014-04-07]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/421267>.
- KRAMINICK, Isaac. Reflections on Revolution: Definition and Explanation in Recent Scholarship. *History and Theory* [online]. 1972, vol. 11, no. 1, pp. 26-63 [cit. 2014-04-06]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2504623>.

- KUDRNA, Jaroslav. K Hegelovým přednáškám o filozofii světových dějin. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* [online]. 1988, roč. 37, č. 35, s. 101-119 [cit. 2014-05-15]. Available from: <http://hdl.handle.net/11222.digilib/102490>.
- MAH, Harold. The French Revolution and the Problem of German Modernity: Hegel, Heine, and Marx. *New German Critique* [online]. 1990, no. 50, pp. 3-20 [cit. 2014-04-20] Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/488208>.
- SHUGART, Matthew S. Patterns of Revolution. *Theory and Society* [online]. 1989, vol. 18, no. 2, pp. 249-271 [cit. 2014-04-11]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/657533>.
- SKOCPOL, Theda. France, Russia, China: A Structural Analysis of Social Revolutions. *Comparative Studies in Society and History* [online]. 1976, vol. 18, no. 2, pp. 175-210 [cit. 2014-04-09]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/178128>.
- TANTER, Raymond, MIDLARDSKY, Manus. A Theory of Revolution. *The Journal of Conflict Resolution* [online]. 1967, vol. 11, no. 3, pp. 264-280 [cit. 2014-04-09]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/172594>.
- TAYLOR, Flagg. Russia, the West, and the Problem of Modern Revolution: The Work of Martin Malia. *Society* [online]. 2008, vol. 45, no. 1, pp. 77-86 [cit. 2014-04-15] Dostupný z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=bc68b7ac-1cba-4311-95f7-0b96b3944558%40sessionmgr111&vid=4&hid=124>.
- TILLY, Charles. History's Locomotives: Revolutions and the Making of the Modern World by Martin Malia: Terence Emmons. *The American Historical Review* [online]. 2007, vol. 112, no. 4, pp. 1120-1122 [cit. 2014-04-15]. Dostupný z <http://www.jstor.org/stable/40008447>.
- THEEN, Rolf H. W. The Idea of the Revolutionary State: Tkachev, Trotsky, Lenin. *Russian Review* [online]. 1972, vol. 31, no. 4, pp. 383-397 [cit. 2014-05-03]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/127938>.
- VINCENT, Steven S. Martin Malia and the European Revolutionary Tradition. *European Journal of Political Theory* [online]. 2008, vol. 7, no. 4, pp. 492-512 [cit. 2014-03-02]. Dostupný z: <http://ept.sagepub.com/content/7/4/492.citation>.
- ZAGORIN, Perez. Theories of Revolution in Contemporary Historiography. *Political Science Quarterly* [online]. 1973, vol. 88, no. 1, pp. 23-52 [cit. 2014-04-07]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2148647>.